

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas

Gintvilė Šurvelytė

Klinikinės psichologijos magistro studijų programa

Magistro darbas

Sergančiųjų depresija santykio su autoritetu ypatumai

Darbo vadovė: Prof., Dr. (HP) Gražina Gudaitė

Vilnius,
2020

Turinys

Santrauka	3-4
Pratarmė.....	5
Svarbiausios sąvokos.....	7
1.ĮVADAS	8-19
1.1 Depresijos samprata.....	8-9
1.2 Teorinis depresijos priežasčių aiškinimas	9-11
1.3 Empiriniai tyrimai nagrinėjantys depresijos priežastis.....	11-13
1.4 Autoriteto samprata	13-14
1.5 Santykio su autoritetu ir depresijos sąsajos	15-19
2. TYRIMO METODIKA	20-26
2.1 Įvertinimo būdai	20
2.2 Tyrimo dalyviai	20-22
2.3 Tyrimo instrumentai	22-24
2.3.1 Santykis su autoritetu.....	22
2.3.2 Depresija	23
2.3.3 Pusiau struktūrintas klinikinis interviu	24
2.3.4 Demografiniai duomenys	24
2.4 Tyrimo eiga	24-25
2.5 Duomenų analizė	25-26
3.REZULTATAI	
3.1 Kiekybinės tyrimo dalies rezultatai ir jų aptarimas	27-33
3.2 Kokybinės tyrimo dalies rezultatai ir jų aptarimas	34-43
3.3 Kiekybinės ir kokybinės tyrimo dalies rezultatų apibendrinimas.....	43-44
IŠVADOS.....	46
LITERATŪRA.....	47-53
PRIEDAI	54-65

Sergančiųjų depresija santykio su autoritetu ypatumai

Gintvilė Šurvelytė, Vilniaus universitetas, 2020 m., 65 psl.

Santrauka

Santykis su autoritetu svarbus asmenybės vystymuisi ir funkcionavimui, nuo santykio su autoritetu priklauso vidinio autoriteto – vertybių, pasitikėjimo savimi, gebėjimo kurti ir džiaugtis gyvenimu - formavimasis. Deja, kai autoritetas piktnaudžiauja savo galia (žemina, nuvertina, atakuoja, nepagrįstai kaltina), sutrikdoma asmens psichinės sveikatos būklė, viena iš galimų pasekmių – depresijos išgyvenimas. Šio tyrimo tikslas – atskleisti santykio su autoritetu ypatumus tarp depresija sergančiųjų. Tyrime dalyvavo 31 depresija sergantis tiriamasis (22-65m.). **Metodika.** Darbe naudota santykio su autoritetu skalė (Grigutytė ir Gudaitė, 2015), Beck depresijos klausimyno antroji leidimo versija (angl. *Beck Depression Inventory-II*; Beck, Steer, Brown, 1996), anketa sociodemografinėi informacijai rinkti (Grigutytė ir Gudaitė, 2015) bei pusiau struktūrintas kokybinis interviu santykio su autoritetu ypatumams atskleisti. **Rezultatai.** Depresija susijusi su nerimastingu-vengiančiu santykiu su autoritetu bei žemesne saviverte/pasitikėjimu savimi. Kokybinio interviu metu buvo išskirtos 4 temos apibūdinančios santykį su išoriniais autoritetais: autoritetas gyvenimo vedlys; autoriteto nepripažinimas; vienpusiškas autoriteto matymas; nelygiavertis santykis su autoritetu. Taip pat 3 temos apibūdinančios vidinio autoriteto patyrimą: asmeninės galios pajautimo trūkumas; savivertės problemos; nepasitikėjimas savimi.

Raktiniai žodžiai: santykis su autoritetu, vidinis autoritetas, depresija, nerimastingas/vengiantis santykis su autoritetu.

Features of Relation with Authority Among People with Depression

Gintvilė Šurvelytė, Vilnius University, 2020, 65 p.

Abstract

Relationship with authority is significant for development and functioning of personality, the formation of inner authority – values, self-confidence, the ability to create and enjoy life – depends on the relationship with authority. Unfortunately, when an authority abuses its power (humiliates, devalues, attacks, unreasonably blames), a person's mental health is disrupted, and one of the possible consequences – the experience of depression. The aim of this study - to reveal the features of the relationship with authority among people with depression. The study included 31 participants with a diagnosis of depression (aged 22–65). The study used Relationship with Authority Scale (Grigutyte & Gudaitė, 2015), Beck Depression Inventory- II (Beck, Steer, Brown, 1996), questionnaire to collect sociodemographic information (Grigutyte & Gudaitė, 2015), and semi-structured qualitative interview for the features of the relationship with authority. Results. Depression is associated with an anxious-avoidant relationship with authority and lower self-esteem / self-confidence. During the qualitative interview, 4 themes describing the relationship with external authorities were identified: authority is a life guide; non-recognition of authority; one-sided vision of authority; unequal relationship with authority. There are also 3 themes describing the experience of inner authority: lack of sense of personal power; self-esteem problems; self-doubt.

Key words: relation with authority, inner authority, depression, anxious-avoidant relationship with authority.

Pratarmė

Šiandien kyla nemažai klausimų, susijusių su autoriteto samprata. Kas yra autoritetas? Ar autoritetas reikalingas demokratinėmis vertybėmis besiremiančioje visuomenėje? Giddenso (2000) teigia, jog šiais laikais autoritetus keičia ekspertai, t. y. dalykų, siauros srities žinovai, specialistai, o autoritetų siekis tėra senosios tradicijos „paklusti“ atspindys. Dabartiniuose samprotavimuose ir diskusijose autoritetas dažnai suvokiamas kaip ribojantis žmogaus laisvę ir neleidžiantis atsiskleisti jo asmenybei (Barbierato, 2015). Tokia nuostata ypač būdinga šalims, kurioms teko patirti autoritarinį režimą, tarp jų ir Lietuvai, čia autoritetas siejamas su autoritarizmu, autoritariškomis nuostatomis (Grigutytė ir Rukšaitė, 2016). Lietuvoje atlikta autoriteto suvokimo analizė parodė, kad 60 % atvejų autoriteto figūra suvokiama kaip grėsminga, 30 % atvejų santykis yra ambivalentiškas, neutralus ir tik 10 % atvejų autoritetas suvokiamas kaip palaikantis, tas, kuriuo galima pasitikėti, remtis sunkiose situacijose (Gudaitė, 2014).

Kita vertus, galime rasti šaltinių, teigiančių, kad autoriteto klausimas iki dabar išlieka aktualus. Štai Bochenski (1974) dar prieš 5 dešimtmečius rašė, kad gyvename autoriteto amžiuje: „kadangi vis mažiau galime aprėpti tvinstantį informacijos srautą, neturime kitos išeities - kliaujamės autoritetu.“ Taip pat, Arendt (1995) teigia, kad autoritetas neturi būti painiojamas su prievarta, galia ar įtikinimu, jis iš esmės implikuoja paklusnumą, kuriame liekame laisvi. Manoma, kad santykis su autoritetu kuria pagrindus asmens tapatumo ir vertės jausmui, įgalina gyvenimo prasmės, struktūros ir krypties suvokimą, taip pat autoritetas yra reikalingas, kad motyvuotų tobulėti ir augti (Bieliauskienė, Gudaitė, 2016). Nuo to, kaip susiklosto santykis su pirmaisiais autoritetais, tėvais ar artimais giminaičiais, priklauso tolimesnis individo psichikos ir asmenybės vystymasis (Kohut, 2009).

Visgi, santykis su autoritetu ne visuomet susiklosto teigiama linkme. Kai autoritetas savo galią naudoja destruktiviai, gali būti išgyvenamas stiprus bejėgiškumo, menkavertiškumo, asmeninės galios praradimo jausmas (Gudaitė, 2016). Šie išgyvenimai artimi depresijos požymiams. Sergant depresija asmuo jaučiasi bejėgis, nieko vertas, išgyvena intensyvius gėdos bei kaltės jausmus (Iyer & Khan, 2012). Galima kelti prielaidą, kad susidūrimas su savo galia piktnaudžiaujančiu autoritetu turi reikšmingos įtakos depresijos formavimuisi. Nuodugnesnis depresijos tyrinėjimas itin vertas dėmesio, kadangi tai vienas stipriausiai paplitusių psichikos sutrikimų pasaulyje, apytiksliai 264 milijono žmonių pasaulyje serga depresija (WHO, 2020). Depresija skiriasi nuo paprastų nuotaikos svyravimų, ilgai užsitęsusi depresija gali tapti rimtu sveikatos būklės sutrikdymu, paveikti asmens gebėjimą funkcionuoti darbe,

mokykloje ar šeimoje. Taip pat, depresija yra dažna savižudybės priežastis, kiekvienais metais nuo savižudybės miršta apie 800 tūkstančių žmonių (WHO, 2020). Tyrimai rodo, kad pernelyg kontroliuojančio, agresyvaus, nuvertinančio autoriteto patyrimas siejamas su aukštesniais depresijos įverčiais, narcisistiniais sunkumais bei žema saviverte (Chapman, 2012; Mausner-Dorsch & Eaton, 2000, Petronytė-Kvedaruskienė ir Gudaitė, 2018; Trumpeter, Watson, O'Leary, & Weathington, 2008). Deja, tokių tyrimų labai nedaug, literatūroje nėra tyrimų nagrinėjančių depresija sergančių santykio su autoritetu ypatumus.

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Autoritetas – asmeniui, institucijai, socialinei grupei ar virš-asmeninei sričiai priskiriamas įtakingumas. Išskiriami keli įtakingumo aspektai: 1) jėgos arba galios; 2) reputacijos; 3) žinių bei išminties (Dieckmann, 1977).

Santykis su autoritetu - dinamiškas ir individualus žmogaus ryšys su įtakingais asmenimis ar struktūromis: vidinėmis ir išorinėmis. Santykis su autoritetu gali reikštis įvairiomis kognityvinėmis, emocinėmis ir kūno reakcijomis (Petronytė - Kvedaruskienė ir Gudaitė, 2018).

Vidinis autoritetas - reiškiasi individo pajėgumu daryti įtaką ir kontroliuoti situaciją, reguliuoti santykius bei adaptyviai reaguoti į išorinį autoritetą. Tai yra gebėjimas vertinti ir validuoti savo mintis, jausmus, intuicijas ir percepcijas – šie dalykai susiję su vidinės struktūros turėjimu bei autorystės patyrimu (Wertz, 2013).

Depresija - dažnas psichikos sutrikimas, pasireiškiantis prislėgta nuotaika, interesų ar malonumo praradimu, sumažėjusia energija, kaltės ar žemos savivertės jausmais, sutrikusiu miegu ar apetito praradimu, prasta dėmesio koncentracija (Marcus et al., 2012).

1. ĮVADAS

1.1 Depresijos samprata

Šiandien apie depresiją girdime vis dažniau ir intensyviau. Susiduriame su tokiomis sąvokomis kaip „Prozako karta“, „moderniosios civilizacijos liga“. Visgi, depresijos terminas ne visada suprantamas vienareikšmiškai. Dėl depresijai būdingo stipraus liūdesio, pasitaiko, kad liūdesio ir depresijos sąvokos dažnai vartojamos kaip sinonimai (McWilliams, 2014), tačiau užsitęsęs liūdesys dar nebūtinai reiškia depresiją. Pagal TLK-10 (1997), pagrindiniais depresijos požymiais yra laikomi liūdna nuotaika, sumažėję interesai ir pasitenkinimas, sumažėjusi energija, padidėjęs nuovargis, mažas aktyvumas. Depresijos epizodui diagnozuoti, simptomai turi tęstis ne mažiau nei dvi savaites. Taip pat, depresija klasifikuojama pagal sunkumo laipsnį – lengvo, vidutinio bei sunkaus. Lengva depresija kiek pasunkina socialinę veiklą ir įprastinį darbą, bet šios funkcijos neprarandamos, vidutinė depresija paprastai labai sutrikdo socialinę, darbinę ir buitinę veiklą, o sunkios depresijos atveju, asmuo nesugeba tęsti socialinės, darbinės ir buitinės veiklos arba ji labai ribota (Zakauškaitė, 2008).

Nors depresijos pasireiškimas gali varijuoti, tačiau depresijos simptomus galima suskirstyti į emocinius, motyvacinius, elgesio, kognityvinius bei fizinius. *Emociniai* simptomai pasireiškia prislėgta nuotaika, asmuo jaučiasi „tuščias“, „beviltiškas“, „apgailėtinas“, praranda pasitenkinimą betkokia veikla, taip pat gali patirti nerimą, pyktį, distresą. *Motyvacijos* simptomai pasireiškia nenoru užsiimti kasdienine veikla bei sumažėjusiu spontaniškumu. Taip pat, pakinta ir *elgesys*, depresija sergantys asmenys yra mažiau aktyvūs, didžiąją laiko dalį praleidžia lovoje, atsiskyrę nuo kitų, kai kurie pasižymi suicidišku elgesiu (Comer, 2005). Ne ką mažiau svarbų vaidmenį atlieka ir *kognityviniai simptomai*, depresijos metu individas turi stipriai neigiamą įsivaizdavimą apie save, mano, kad yra blogas, nemylimas, kaltina save dėl kiekvieno nėsėkmingo įvykio, nepastebi pozityvių nutikimų, pasižymi pesimistišku mąstymu, kad niekas niekada nepasikeis ir laiko save bejėgiu prieš esamą situaciją. Na ir galiausiai, depresija pasireiškia *fiziniais simptomais*, t.y. galvos, skrandžio skausmu, galvos svaigimu, miego bei valgymo sutrikimais (Comer, 2005).

Dažniausiai depresija apibūdinama naudojantis aprašomuoju požiūriu, kadangi jis patogus depresijos diagnozei nustatyti, tačiau nemažiau svarbus subjektyvus depresijos išgyvenimas. Jis leidžia iš arčiau pažvelgti į depresija sergančiųjų patirtis. Bandymai apibūdinti depresiją naudojantis

aprašomuoju požiūriu gali atrodyti per nelyg teoriški. Kokybiniai tyrimai, nagrinėjantys subjektyvų depresijos patyrimą, atskleidžia, kad depresijos esmėje glūdi vis iš naujo patiriamas gilus vidinis skausmas ir padidėjusio savo jautrumo bei pažeidžiamumo suvokimas (Hedelin & Strandmark, 2001); pastangos įveikti nemalonius jausmus ir mintis, jausmas, jog pasaulis yra nesaugus ir priešiškas (Kadam, 2001). Inga Juodkūnė (2019) savo autobiografiniame romane dalinasi asmeniniu depresijos išgyvenimu, vaizdžiai iliustruojančiu ligos metu patiriamus jausmus: „Bejėgiškumo jausmas, atrodo, apsiveja kelius, pakerta, atima atramą. <...> Negaliu savęs atjausti. Jaučiu didelę kaltę ir gėdą. <...> Negaliu susikaupti, atrodo, kad viskas netikra. Nesuprantu, kas vyksta“.

1.2 Teorinis depresijos priežasčių aiškinimas

Pirmieji, kurie pradėjo nagrinėti depresijos priežastis buvo Freud (1917) ir jo mokinys Abraham (1916, 1911). Jie aprašė, kuo skiriasi depresijos („melancholijos“) ir gedėjimo būsenos. Pasak autorių, gedėjimo atveju išgyvenamas pojūtis, kad pasaulis pakitęs kažkuriuo svarbiu aspektu (pvz., jame nebeliko svarbaus asmens), o depresijos atveju atrodo, kad prarasta tam tikra savasties dalis. Pasak autorių ankstyvoji netektis turi didelės įtakos depresijos formavimuisi. Todėl ankstyvas nujunkymas nuo krūties ar kita ankstyvoji frustracija lemia fiksaciją oralinėje stadijoje (McWilliams, 2014). Prielaidoms apie fiksaciją oralinėje stadijoje įtakos turėjo pastebimos „oralinės“ savybės, būdingos depresinio charakterio žmonėms. Pastebėta, kad depresijos varginami asmenys dažnai turi antsvorį, jiems patinka valgyti, rūkyti, gerti, kalbėti, bučiuotis ar kitaip gauti oralinį pasitenkinimą. (McWilliams, 2014). Freud teigė, kad padidintą riziką susirgti depresija, turi ne tik tie asmenys, kurių poreikiai oralinėje stadijoje nebuvo patenkinti, bet ir tie, kurių poreikiai buvo tenkinami ekstensyviai. Tiek pirmuoju, tiek antruoju atveju įvyksta fiksacija oralinėje stadijoje ir šioje stadijoje užsifiksavę individai visą gyvenimą paskira kitiems, desperatiškai ieškodami meilės ir patvirtinimo, jie yra linkę stipriau išgyventi mylimo objekto netektį (McWilliams, 2014).

Be to, Freud teigė, kad depresija pasižymi nepaprastu savojo Ego jausmo menkėjimu, nuskurdimu ir Superego sustiprėjimu. Superego tarsi atsigręžia prieš Ego reikšdamasis kaip kaltės jausmas, tuomet pacientas vaizduoja savo Ego kaip nieko vertą, neįstengiantį nieko nuveikti ir moraliniu atžvilgiu smerktiną, jis priekaištuoja pats sau, tikisi atstūmimo ir bausmės. Pacientams su žemu Ego būdingas žeminimasis prieš kitus, jie netgi gailisi savo artimųjų, kad jiems tenka bendrauti su tokiu niekam tikusiu

asmeniui. Depresija sergančių asmenų savikritika aprėpia tiek praeitį tiek dabartį, jie tvirtina niekada nebuvo geresni (Freud, 1999).

Taipogi, dar vienas žymus psichoanalitikas Sidney J. Blatt (1974) išskyrė dvi depresijos formas: 1) introjektyvią (asmuo išgyvena nesaugumo ir bevertiškumo jausmus, kaltę, kad neatitinka kitų lūkesčių, būdinga stipri savikritika) ir 2) anaklitinę (asmuo stipriai priklausomas nuo kitų paramos bei patvirtinimų, išgyvena bejėgiškumo jausmą, baimę būti paliktam). Anaklitinė depresija formuojasi kai tėvai yra atstumiantys, aplaidūs arba nenuspėjami, vaikas tampa nuolatos susirūpinęs santykių palaikymu su globėjais. Introjektyvi depresija formuojasi, tėvams esant perdėtai kritiškiems, įkyriems ar baudžiantiems, to pasekoje kritka iš tėvų yra internalizuojama.

Depresijos atsiradimo priežastis nagrinėja ir objektų - ryšių teorija. Ši teorija implikuoja, kad depresija didžiąja dalimi nulemta sunkumų, kylančių atsiskyrimo nuo mylimo objekto metu. Melanie Klein (1932) rašė apie „depresinę poziciją“ kaip apie normalią ankstyvosios vaikystės raidos stadiją, kuri atsiranda po to, kai visi neigiami jausmai ir fantazijos bei agresyvūs impulsai apie mylimą objektą yra integruojami kartu su teigiamais. Įvykus šiai integracijai, motina suvokiama kaip atskiras objektas, atsiranda gedėjimas dėl prarastos idealiosios mylimo objekto dalies, kūdikis jaučiasi kaltas, nes mano, kad jo agresyvūs impulsai sunaikino motiną. Jeigu kūdikis patiria motinos šilumą, jis įgauna tikėjimą, kad savo jėgomis gali atkurti mylimą objektą. Priešingu atveju įvyksta fiksacija paranoidinėje - šizoidinėje pozicijoje, kuriai būdingas skėlimo mechanizmas, o išgyvenami nuolatiniai kaltės, beviltiškumo jausmai (Segal, 1988).

Taipogi, dar viena objektų - ryšių teorijos šalininkė, Margaret Mahler, tirdama vaiko raidą aprašė separacijos - individuacijos fazę, kurios tikslas sėkmingas atsiskyrimas nuo motinos, savo ribų, kūniškos savasties susiformavimas, autonomiškumo jausmas. Jeigu vaikas jaučia palaikymą iš motinos, motina leidžia vaikui tyrinėti, tačiau tuo pačiu yra emociškai palaikanti, vaikas sėkmingai pereina šią fazę, ima suvokti motiną kaip stabilų objektą. Jeigu motina neleidžia vaikui tyrinėti arba yra atstumianti, vaikas ima pasaulį matyti kaip grėsmingą, formuojasi realaus ar įsivaizduojamo atmetimo baimė. Vėlesniuose raidos etapuose vaikas gali išgyventi nerimą, gėdą, kaltę bandydamas išreikšti savąjį „aš“ (Mahler, 1975).

Nagrinėjant depresijos aiškinimą kognityvinėje perspektyvoje, vienas svarbiausių yra A. Beck (1967) kognityvinis depresijos modelis. Teorijos autorius teigia, kad depresijai būdinga kognityvinė triada, t.y., neigiamas mąstymas apie save, pasaulį ir ateitį. Depresyvūs asmenys mato save kaip bejėgius, niekam tikusius ir nieko vertus. Pasaulis jų akimis yra pilnas neįveikiamų kliūčių, o ateitis visiškai

beviltiška, jie mano, kad jų bejėgiškumas užkirs kelią bet kokiems teigiamiems pokyčiams. Susidūrus su tam tikrais sunkumais šios neigiamos mintys aktyvuojasi automatiškai. Taip pat, Beck (1967) teorija teigia, kad į depresiją linkę asmenys turi išvystytas negatyvias savęs vaizdo schemas (angl. negative self-schema). Šias schemas sudaro rinkinys negatyvių ir pesimistinių įsitikinimų bei lūkesčių apie save. Teorijos autorius teigė, kad šių schemų formavimąsi nulemia traumuojančios įvykiai vaikystėje, tai gali būti artimojo mirtis, tėvų atstūmimas, kritika, perdėtas rūpestis, apleistumas arba prievarta, o vėliau ir patyčios mokykloje ar atskyrimas nuo grupės. Susidūrus su tam tikromis stresinėmis situacijomis, šios negatyvios schemas yra aktyvuojamos, tada žmogaus mąstyme atsiranda nemažai taip vadinamųjų loginių klaidų, kuomet situacija vertinama fokusuojantis tik ties vienu situacijos aspektu ignoruojant likusią dalį informacijos. Vienas iš loginių klaidų pavyzdžių - *selektyvus abstrahavimas*, t.y., polinkis išskirti pačius negatyviausius istorijos aspektus, arba *dichotominis mąstymas* kuomet situacija vertinama remiantis tik baltos ir juodos spalvos principu.

Taigi, matyti, kad skirtingos paradigmos depresijos atsiradimą aiškina nevienodai, tačiau jos visos pabrėžia santykio su pirmaisiais autoritetais - dažniausiai tėvais, svarbą depresijos atsiradimui. Negatyvi ankstyvoji patirtis, dažniausiai pasireiškianti santykyje su pirmaisiais autoritetais, tėvais, yra internalizuojama ir nulemia tai, kaip individas vertina save, kitus ir pasaulį.

1.3 Empiriniai tyrimai nagrinėjantys depresijos priežastis

Apžvelgus teorinį depresijos priežasčių aiškinimą, nemažiau svarbūs ir empirinių tyrimų rezultatai. Nors literatūroje gausu tyrimų nagrinėjančių depresijos atsiradimo priežastis, nelengva pasakyti, kokie veiksniai turi daugiausiai įtakos depresijos atsiradimui. Depresija gali būti sąlygojama daugelio faktorių: genetinių, biologinių, socialinių, psichologinių bei kultūrinių.

Literatūros apžvalga rodo, kad vienas iš depresiją sąlygojančių faktorių - genetika. Weissman, Pilowsky & Wickramaratne et al. (2006) tyrimas parodė, kad motinos depresija vėliau gali būti paveldėta jos kūdikio. Taipogi, asmenims, kurių šeimos nariai serga depresija, tikimybė susirgti patiems yra didesnė 1,5-3 karto (Bembnowska & Josko-Ochojska, 2015). Identiškų dvynių tyrimai rodo, kad vienam iš dvynių susirgus depresija, kitam depresijos susirgimo tikimybė lygi 76 %, neidentiškiems dvyniams – 19 % (Iyer & Khan, 2012). Taigi, genetika - reikšmingas ir turbūt objektyviausiai išmatuojamas faktorius, galintis nulemti depresijos atsiradimą.

Be genetinių faktorių, svarbu paminėti ir su fizine sveikata bei gyvenamosios stiliumi susijusius faktorius. Dažnai girdime, kad fizinė sveikata neatsiejama nuo psichinės sveikatos. 7 metų trukmės

tyrimas Japonijoje atskleidė, kad didesnę tikimybę susirgti depresija turėjo vyrai ir moterys, kurie sirgo lėtinėmis ligomis, taip pat pasižymėjo miego sutrikimais arba buvo fiziškai neaktyvūs (Tanaka, Suzuki, Nakazawa & Koyama, 2011). Taipogi, Bonet et al. (2005) tyrimas nustatė, kad depresija buvo susijusi su žalingais įpročiais ir nesveika mityba. Nors sunku konstatuoti ar depresija paveikia gyvenimo stilių ir fizinę sveikatą ar atvirkščiai, akivaizdu, kad ši sąsaja egzistuoja.

Ne mažiau svarbūs ir kultūriniai veiksniai. Kiekviena kultūra savita savo istorija, tradicijomis, religija, įsitikinimais ir nuostatomis, tai gali turėti reikšmingos įtakos individų psichinei sveikatai. Didesnis depresijos paplitimas fiksuojamas Vidurio Rytuose, Šiaurės Afrikoje, Pietų Azijoje bei Amerikoje (Alize et al., 2013). Europoje, aukštesnis depresijos dažnis fiksuojamas Airijoje, Portugalijoje, Suomijoje ir Vokietijoje, o mažesnis – Čekijoje, Kipre, Bulgarijoje ir Rumunijoje (Eurostat, 2018). Visgi, šia statistika vertėtų remtis atsargiai, todėl, kad šalyse, kuriose prastesnė sveikatos priežiūra, didesnė depresijos stigma, paprasčiausiai gali būti mažiau pagalbos besikreipiančių asmenų, o kai kurie kreipimaisi dėl tos pačios stigmos nėra fiksuojami ligos istorijose. Visgi, yra tyrimų nurodančių, jog depresijos paplitimo skirtumus tarp šalių gali įtakoti tokie faktoriai kaip išsilavinimas (Jorm et. al., 2000), ekonominis lygis (Patel, 2001; Eurostat, 2017). Be to, depresijos atsiradimui didelės įtakos gali turėti šalyje vykstantis masinis smurtas, kariniai veiksmai, tai šiuo metu itin aktualu Arabų šalims, kur masinio smurto ir karinių veiksmų pasekmės psichikos sveikatai itin didelės (Amawi, Mollica, Lavelle, Osman & Nasir, 2014). Čia svarbu paminėti ir okupacinį laikotarpį pergyvenusias šalis, tarp jų ir Lietuvą, Gailienė (2008) savo monografijoje pateikia faktus, nurodančius, jog okupacinis laikotarpis neigiamai paveikė ne tik tiesiogiai nukentėjusių, bet ir jų palikuonių psichinę sveikatą. Taipogi, įtakos gali turėti šalies tradicijos, religija. Indijos šalyje atliktas tyrimas atskleidė, kad moterys pasižymėjo depresija ir aukštesniais savižudybės įverčiais dėl savo vaidmens šeimoje, kuri diktuoja šalies religija, moterys nurodė patiriančios vyro diktatūrą, spaudimą atlikti įvairius įsipareigojimus bei emocinės paramos trūkumą (Jambunathan, 1992).

Depresijos simptomams įtakos gali turėti ne tik kultūriniai, bet ir demografiniai kintamieji. Tiriant depresiją, vienas svarbiausių lyties faktorių, todėl, kad pastebimas didelis skirtumas tarp vyrų ir moterų sergamumo depresija. Globaliai, moterų sergamumas depresija siekia 5,5 %, o vyrų 3,2% (Baxter et. al., 2010), Europos mastu - 7,9 % moterų ir 5,5% vyrų (Eurostat, 2017). Vienas iš paaiškinimų galėtų būti tyrimų rezultatai, kurie nurodo, kad moterims labiau būdingi vidiniai emociniai sunkumai, tuo tarpu vyrai dažniau susiduria su į aplinką nukreipto elgesio problemomis (Bartels, Cacioppo, Beijsterveldt & Boomsma, 2013). Taip pat, dvynių tyrimas parodė, kad moterys pasižymi didesniu jautrumu tarpasmeniniams santykiams, tuo tarpu vyrai labiau susirūpinę karjeros tikslais (Kendler & Gardner,

2014). Taipogi, moterys patiria hormonų pokyčius susijusius su priešmenstruaciniu ciklu, gimdymu, menopauze ir kt., tai taip pat gali būti susiję su didesniais depresijos įverčiais (Albert, 2015).

Galiausiai, vienas dažniausiai literatūroje aptariamų rizikos faktorių yra santykiai šeimoje. Santykiuose su šeimos nariais, dažniausiai su tėvais ar artimais giminaičiais, formuojasi individo asmenybė, požiūris į save ir pasaulį, vaikas mato pirmuosius pavyzdžius. Deja santykiai šeimoje dažnai gali būti traumuojantys. Depresija šeimoje siejama su konfliktais šeimoje, skyrybomis, tėvų alkoholizmu, psichologiniu bei fiziniu smurtu (Comijs, Exel, & Mast, 2013; Wauterickx, Gouwy & Bracke, 2006; Sachs- Ericsson, Verona, Joiner & Preacher, 2006). Olandijoje atliktas tyrimas parodė, kad, tarp depresija sergančiųjų, 53 % asmenų vaikystėje buvo patyrę fizinį, seksualinį arba psichologinį smurtą, ne klinikinėje imtyje šis procentas siekė 16 %. Taip pat, šis tyrimas parodė, kad patirtas smurtas turėjo įtakos depresijos simptomams netgi jeigu pirmieji depresijos simptomai pasireiškė tik 60-ies (Comijs, Exel, & Mast, 2013;). Be kita ko, tyrimas atskleidė sąsają tarp paauglių depresijos simptomų ir šeimos istorijoje nurodomo imlumo depresijai ir žemo tėvų išsilavinimo (Eley, Lian, Plomin et. al., 2004). Panašu, kad santykiuose su šeimos nariais egzistuoja krūva faktorių turinčių reikšmės depresijos atsiradimui, visi jie reikalauja atskiro dėmesio ir nuodugnaus tyrinėjimo. Visgi, čia galima išvelgti vieną svarbų bendrumą, išvardinti faktoriai dažniausiai atsiskleidžia santykiuose su pirmaisiais autoritetais - dažniausiai tėvais. Galima kelti prielaidą, kad santykis su pirmaisiais autoritetais ne tik turi svarbios reikšmės depresijos atsiradimui, bet ir įtakoja santykius su kitais autoritetais, mokytojais, institucijomis ir kt. Todėl, svarbu nagrinėti santykio su autoritetu ypatumus tarp depresija sergančių asmenų.

1.4 Autoriteto samprata

Autoritetas – įtakingumas, priskiriamas asmeniui, institucijai, socialinei grupei ar virš-asmeninei sričiai (Dieckmann, 1977). Taipogi, lietuviškame psichologijos žodyne (1993) skiriamas formalus ir neformalus (asmeninis) autoritetas. Formalus autoritetas susijęs su įstatymais, teisės normomis, socialiniu statusu, o neformalus su žmogaus žiniomis, patirtimi, morale ir kitomis asmeninėmis savybėmis. Taipogi, literatūroje išskiriamas deontinis ir episteminis autoritetai. Deontinis - tas, kuris disponuoja teise duoti nurodymus, o episteminis autoritetas – tas, kuris žino geriau, daugiau nei subjektas (Bochenski, 2004). Bochenski (2004) teigia, kad visgi autoritetą geriausiai apibrėžia santykis, be santykio autoritetas negalėtų egzistuoti. Tam, kad autoritetas egzistotų reikia bent dviejų subjektų – to,

kuris suvokiamas, kaip turintis daugiau galios, kompetencijos ar išminties ir to, kuris pirmąjį suvokia būtent taip.

Ne paslaptis, kad autoriteto sąvoka dažnai iššaukia neigiamas asociacijas. Kaip jau buvo minėta pratarinėje, autoritetas daugelio žmonių sąmonėje giminiuojasi su autoritarizmu, autoritariškais nuostatomis ir kitais reiškiniiais, kurie reiškia asmens nelaisvę, priklausomybę nuo galingesnių, aukščiau esančių figūrų (Gudaitė, 2016). Visgi, tai nėra vienintelis požiūris į autoritetą. Kai kurie autoriai pabrėžia autoriteto kaip augintojo aspektą: žmogus turi priklausyti nuo kažko, kad gyventų, kitaip sakant, kad „kažkas kitas“ suteiktų jam galimybę būti savimi (Barbierato, 2015). Santykyje su autoritetu pasireiškia veiksniai, kurie iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti netikėti: laisvė, išsilaisvinimas, pilnatvė, savęs realizavimas (Barbierato, 2015). Ricoeuras (1995) įspūdingai pavadino vieną savo pranešimą „autoriteto paradoksu“. Vartodamas žodį „paradoksas“, jis siekė parodyti, kaip autoriteto fenomene patiriamas abipusiškumas asimetriškame santykyje.

Konstruktivus santykis su autoritetu, prasidedantis nuo ryšio su tėvais, mokytojais, nusitęsiantis iki sekimo religiniais autoritetais, suponuoja kito – viršesnio, didesnio, įtakingesnio, pripažinimą ir savo ribų suvokimą. Kartu tai įgalina besąlygiškos vertės, gautos iš aukščiau ir atsineštos gimstant, liudijimą (Gudaitė, 2016). Santykiai su tėvais, mokytojais ir kitais reikšmingais suaugusiais yra internalizuojami, taip formuojasi vidinio autoriteto, savo vertės ir santykių su kitais pagrindas (Gudaitė, 2016). Vidinis autoritetas reiškiasi individo pajėgumu daryti įtaką ir kontroliuoti situaciją, reguliuoti santykius bei adaptyviai reaguoti į išorinį autoritetą. Tai yra gebėjimas vertinti ir validuoti savo mintis, jausmus, intucijas ir percepcijas – šie dalykai susiję su vidinės struktūros turėjimu bei autorystės patyrimu (Wertz, 2013). Stiprus vidinis autoritetas gali būti siejamas su asmenybės brandumu bei patirties pilnatve: toks asmuo turi galios būti geru autoritetu kitiems, o kai reikia, gali iš šios pozicijos pasitraukti; jis gali būti autoriumi, tačiau gali būti ir figūra kieno nors kito scenarijuje (Gudaitė, 2016).

Tačiau, jeigu įtaką darantys asmenys, naudoja savo galią destruktiviai (žemina, nuvertina, atakuoja, nepagrįstai kaltina), suformuoja atitinkamą autoriteto reprezentaciją psichikoje ir taip atsiranda vadinamasis autoriteto kompleksas. Šis kompleksas pirmiausiai reiškiasi neadaptyviomis gynybiškomis reakcijomis santykyje su išoriniu autoritetu: jis gali būti nepagrįstai neigiamas, nuvertinamas, projektuojant nuslopintą agresiją ar baimes, išgyvenant nevaldomą gėdos ar kaltės jausmą (Gudaitė, 2016). Autoriteto kompleksas susijęs su silpnu vidiniu autoritetu, asmeninės galios pojūčio praradimu

(Gudaitė, 2016). Vidinis autoritetas gali būti kaip atsvara, kaip galimybė konfrontuoti su išoriniais autoritetais (Petronytė-Kvedaruskienė ir Gudaitė, 2018).

1.5 Santykio su autoritetu ir depresijos sąsajos

Literatūroje nėra daug tyrimų, kurie nagrinėtų santykio su autoritetu ir depresijos ryšį. Santykio su autoritetu tyrimai Lietuvoje yra gana nauji, o tarp kultūriniame kontekste ši tema analizuota labai negausiai. Vienas iš požiūrio kampų, nagrinėjančių santykio su autoritetu ir depresijos sąsajas, tai santykis su darbdaviu, kadangi darbdavys yra autoritetas, kurio nurodymais reikalaujama vadovautis. Mausner-Dorsch ir Eaton (2000) tyrimas atskleidė, kad aukšti reikalavimai, didelis darbo krūvis darbo vietoje yra susiję su trimis depresijos formomis, o galimybė pačiam priimti sprendimus veikia kaip apsauginis faktorius nuo depresijos. Visgi, šie rezultatai buvo reikšmingi tik moterų imtyje. Panašaus tyrimo metu buvo nustatyta, kad aukšti reikalavimai iš darbdavio bei neturėjimas galimybės pačiam priimti sprendimus nėra reikšmingai susiję su moterų depresijos simptomais, o tarp vyrų aukšti reikalavimai veikė kaip apsauginis faktorius nuo depresijos (Fandino-Losada, Forsell & Lundberg, 2012). Taigi, panašu, kad sąsaja tarp santykio su griežtu, kontroliuojančiu darbdaviu ir depresijos nėra vienareikšmiška.

Visgi, plačiausiai santykis su autoritetu ir depresijos sąsajos nagrinėjamos santykyje tarp tėvų ir vaikų, kadangi tėvai yra pirmieji autoritetai. Ankstyvuosiuose raidos etapuose asmuo yra veikiamas išorinių autoritetų, santykiai su tėvais ar kitais reikšmingais suaugusiais yra internalizuojami, taip formuojasi vidinio autoriteto, savo vertės ir santykių su kitais pagrindas (Gudaitė, 2016; Bowlby, 1973,1980). Rigby & Rump (1981) tyrimas atskleidė, kad labiau teigiamas požiūris į tėvus buvo susijęs su labiau teigiamu požiūriu į institucinius autoritetus. Taip pat, naujesnis Nihart, Lersch, Sellers ir Mieczkowski (2005) tyrimas patvirtina šią prielaidą, atskleisdamas teigiamą ryšį tarp požiūrio į tėvus ir požiūrio į institucinį autoritetą - policiją. Taigi, besiremiant prielaida, kad santykyje su tėvais kuriami pagrindai santykiui ir su kitais autoritetais, toliau bus aptariami tyrimai nagrinėjantys santykio su tėvais ir depresijos sąsajas.

Tyrimai rodo, kad šiurkštus, griežtas tėvų auklėjimas, pasižymintis kritika, kaltinimais susijęs su aukštesniais depresijos įverčiais, žema saviverte vaikystėje, paauglystėje ir suaugus (Hipwell, Keenan, Kasza, Leober & Bean, 2008; Sheeber, Hops & Davis, 2000; Chapman, 2012; Patock-Peckham &

Morgan-Lopez, 2007; Reeb, Conger & Wu, 2010; Sachs- Ericsson, Verona, Joiner & Preacher, 2006). Tyrimo autoriai nustatę sąsają tarp verbalinio smurto patirto vaikystėje ir depresijos suaugus, gautus rezultatus aiškina remdamiesi prielaida, kad verbalinis smurtas stiprina savikritiką, o savikritika skatina depresiškumą (Sachs-Ericsson, Verona, Joiner & Preacher, 2006). Visgi, literatūroje galima rasti ir kitokius rezultatus nurodančių tyrimų, štai Tafarodi, Wild ir HO (2010) atskleidė, kad tėvų kontrolė teigiamai susijusi su aukštesne vaikų saviverte, taip pat tėvo griežtumas buvo susijęs su mažesniais depresijos simptomais tarp paauglių mergaičių (Piko & Balzs, 2012). Taigi, nors dauguma tyrimų nurodo, jog griežtas, šiurkštus ir kontroliuojantis tėvų autoritetas siejasi su didesniu depresiškumu, yra tyrimų paneigiančių šiuos rezultatus, tad galima teigti, kad sąsaja ne visais atvejais yra vienareikšmiška.

Norint geriau suprasti tėvų autoriteto patyrimą ir depresijos sąsajas, verta atkreipti dėmesį į tyrimus, nagrinėjančius auklėjimo stiliaus ir depresijos sąsajas. Auklėjimo stilius yra apibūdinamas kaip stabilus požiūris ir įsitikinimo kompleksas, sudarantis vaiko auklėjimo praktikos kontekstą (Darling and Steinberg, 1993). Tyrimai rodo, kad depresija susijusi su autoritariniu auklėjimo stiliumi (Sharma, Sharma & Yadava, 2011; King, Vidourek & Merianos, 2016). Autoritariniam auklėjimo stiliui būdingas emocinis šaltumas, griežta disciplina ir aplaidumas, nors tėvai kelia aukštus reikalavimus ir lūkesčius, iš tikrųjų jiems labiau rūpi jų pačių, o ne vaikų poreikiai ar interesai. Tyrimai rodo, kad autoritarinis auklėjimo stilius koreliuoja su vaikų neigiamu emocingumu, žema saviverte ir kitais depresijos simptomais (Maccoby & Martin, 1983; Milevsky, Schlechter, Netter & Keehn, 2007; Locke & Prinz, 2002). Autoritariniam auklėjimo stiliui būdingas kritiškumas ir griežta disciplina formuoja baimę apvilti savo tėvus, asmuo savo klaidas vertina labiau neigiamai, nes nenori nuvilti, ima rasti perfekcionizmo apraiškos (Yoon ir Lau, 2008). Be kita ko, literatūroje galima rasti tyrimų nurodančių auklėjimo stiliaus įtaką vėlesniems santykiams su autoritetais. Lietuvoje atliktas Vilkaitės (2016) tyrimas parodė, kad egzistuoja reikšminga sąsaja tarp auklėjimo stiliaus ir santykio su autoritetu: autoritariniam ir liberaliam auklėjimo stiliui priklausantys asmenys pasižymėjo maištingu arba nerimastingu santykiu su autoritetais.

Taipogi, ne tik kritiškumas, bet ir autoritariniam auklėjimo stiliui būdingas apleistumas vaikystėje didina depresijos atsiradimo tikimybę suaugus (Widom, DuMont, & Czaja, 2007). Apleistumas yra bene problematiškiausias ankstyvoje vaikystėje, kadangi vaiko emocinių ir fizinių poreikių patenkinimas visiškai priklauso nuo tėvų (Wulczyn, Barth, Yuan, Jones Harden, & Landsverk, 2005). Taipogi, apleistumas gali būti labai svarbiu veiksniu ne tik vaikystėje, bet ir tolimesnėje raidoje, paauglystėje. Joseph L. Mahoney and Amanda E. Schweder (2002) tyrimas parodė, kad tėvų nesidomėjimas paauglio interesais, prasta komunikacija tarp tėvų ir paauglio bei bendro laisvalaikio

neturėjimas reikšmingai susijęs su depresijos simptomais. Taigi, galima sakyti, kad autoritarinio auklėjimo stiliaus ir depresijos sąsaja akivaizdi, taip pat pastebima auklėjimo stiliaus ir vėlesnio santykio su autoritetais sąsaja.

Visgi, tuomet, kai santykis su autoritetu nagrinėjamas atskirai motinos ir tėvo atžvilgiu, aptinkama nemažai skirtumų. Kai kurie tyrimai nurodo, kad motinos palaikymas, pasitikėjimas motina, lankstus auklėjimas yra reikšmingai susijęs su aukštesne vaikų saviverte bei žemesniais depresijos įverčiais, tačiau ši sąsaja nereikšminga tėvo vaidmens atžvilgiu (Golden & Toye, 1984; Laible & Carlo, 2004). Taipogi, pastebima reikšminga sąsaja tarp motinų, bet ne tėvo depresiškumo ir paauglių depresijos (Wallander & Sund, 2014). Visgi, galima rasti tyrimų, kurie nurodo reikšmingą sąsaja tarp tėvo depresiškumo ir paauglių depresiškumo Kane & Garber (2004). Taip pat, įdomu, kad tuo atveju, jeigu paaugliai turi stiprų palaikymą iš tėvo, motinų parama nėra susijusi su paauglių stipresniu gebėjimu atjausti kitus, tačiau atvirkštiniu atveju motinos parama yra susijusi su gebėjimu atjausti kitus (Laible & Carlo, 2004). Tai rodo, kad motinos ir tėvo vaidmuo yra susiję tarpusavyje ir gali veikti vienas kitą, šią prielaidą patvirtina ir tyrimas parodęs, kad emocinė parama iš abiejų tėvų buvo susijusi su žemesniais depresijos simptomais ir aukštesne saviverte, tačiau ši sąsaja nebuvo reikšminga, jeigu tik vienas iš tėvų buvo palaikantis (Graziano, Bonino & Cattelino, 2005). Taigi, santykis su autoritetu ir jo sąsaja su depresiškumu skiriasi tėvo ir motinos autoriteto vaidmens atžvilgiu, taipogi tėvo ir motinos autoriteto vaidmuo sąveikauja tarpusavyje.

Tai, kaip suvokiamas ir patiriamas tėvo ar motinos autoriteto vaidmuo gali būti susiję ir su paties vaiko ar paauglio lytimi. Viename iš tyrimų tėvo išitraukimas į auklėjimą ir griežtumas buvo susijęs su mažesniais depresijos simptomais tarp mergaičių, tačiau ne tarp berniukų (Piko & Balzs, 2012), o tuo tarpu motinų griežtumas buvo susijęs su aukštesniais depresijos simptomais tarp mergaičių. Autoriai samprotauja, kad mergaitėms tėvo griežtumą priimti yra lengviau kaip dalį tradicinio vyriško vaidmens. Taipogi, tėvo autoritetinis auklėjimas (emocinė šiluma, abipusiškumas, gebėjimas reaguoti) buvo susijęs su aukštesne berniukų saviverte nei su mergaičių (Keshavarz, Baharudin, 2012), o motinų autoritetinis auklėjimas buvo labiau teigiamai susijęs su merginų saviverte nei su vaikinų (Klein, O'Bryant & Hopkins, 1996). Taigi panašu, santykis su autoritetu ir jo poveikis psichinei sveikatai priklauso ne tik nuo paties autoriteto (šiuo atveju tėvo arba motinos) lyties, bet ir nuo kito asmens lyties.

Galiausiai, santykis su tėvais gali būti apibrėžiamas ir naudojant prieraišumo sąvoka. Nors prieraišumas nėra tiesiogiai susijęs su santykiu su autoritetu, jis nurodo emocinį santykio pobūdį, todėl prieraišumo tyrimai gali padėti geriau suprasti santykio su autoritetu ir depresijos sąsajas. Prieraišumas

suprantamas kaip ilgalaikis, patvarus, emociškai reikšmingas ryšys, ilgainiui susiformuojantis tarp dviejų asmenų (J. Bowlby, 1973). Literatūroje galima rasti keletą prieraišumo tipų išskyrimo būdų. Besiremdama J. Bowlby idėjomis, pirmoji keturis prieraišumo tipus išskyrė Ainsworth (1978): saugų, vengiantį, nerimastingą-ambivalentišką ir dezorganizuotą. Tuo tarpu Bartholomew ir Horowitz (1991) išskyrė keturis prieraišumo stilius: saugų, baimingą, neramų ir atmetimo. Kiek vėliau Brennan, Clark ir Shaver (1998) išanalizavę iki tol atliktus prieraišumo tyrimus išskyrė keturis naujus prieraišumo stilius: saugų, neramų, vengiantį ir baimingą - vengiantį.

Kai kurie tyrimai nurodo nerimastingo prieraišumo tipo sąsajas su depresija (Kobak, Sudler, Gamble, 1991; Roberts, Gotlib & Kassel, 1996). Nerimastingas tipas pasižymi neigiamu savęs vaizdu ir teigiamų kitų vaizdu, šiam tipui priklausantys asmenys jaučiasi neverti santykių yra nuolatos jais susirūpinę, dėl nepasitikėjimo savimi, santykiuje reikalauja nuolatinių patvirtinimų. Autoriai samprotauja, kad depresijos simptomai šiems individams gali atsirasti dėl baimės būti nemylimiems (Kobak, Sudler, Gamble, 1991; Roberts, Gotlib & Kassel, 1996). Taip pat, tyrimai nurodo reikšmingą sąsają tarp baimingo - vengiančio prieraišumo tipo ir depresijos (Bufulco et al., 2006; Murphy & Bates, 1997; Permuy, Merino, & Fernandez-Rey, 2010). Baimingas - vengiantis prieraišumo stilius pasižymi neigiamu savęs ir kitų vaizdo reprezentacija. Neigiamas savęs vaizdas apima savikritiką, perfekcionizmą, tokie asmenys kelia sau aukštus reikalavimus, o jų nepasiekę greit nusivilia. Taip pat, dėl neigiamo kitų vaizdo, ištikus sunkumams, asmuo nesitiki, kad kiti gali jam padėti, vengia būti santykiuje, taip jis tampa dar labiau atsiskyrusiu, o tai didina jo neviltį, depresiškumą (Balsevičienė, 2008). Taipogi, Bufulco, Moran, Ball ir Bernazzani (2002) nurodo pikto - atmetantį (angl. angry - dismissive) prieraišumo tipo ir depresijos sąsajas. Piktas – atmetantis tipas pasižymi nepasitikėjimu kitais bei konfliktiškumu ir agresija santykiuose. Galima įžvelgti sąsają tarp dažnos agresijos santykiuose ir depresijos, nes konfliktai santykiuose palaiko bejėgiškumą ir kaltės jausmus (Rholes et al. 1998). Taigi, nors autorių išvados apie prieraišumo tipus ir depresiją nėra vieningos, panašu kad prieraišumas tarp depresija sergančiųjų pasižymi neigiamu savo ar kitų vaizdu, nerimu, nepasitikėjimu ar vengimu.

Apibendrinat, nėra paprasta susidaryti vientisą vaizdą apie santykio su autoritetu ir depresijos ryšį. Nors, galima teigti, kad tarp depresija sergančių asmenų dominuoja griežto, kritiško autoriteto patyrimas, taip pat santykiui būdingas nerimastingumas, nepasitikėjimas, neigiamas savęs ir kitų vaizdas, visgi šios sąsajos nėra vienareikšmiškos, tyrimus sudėtinga lyginti, nes jie tiria skirtingus santykio aspektus. Taipogi, panašu, kad santykį su autoritetu ir tolimesnes jo pasekmes gali įtakoti tiek paties autoriteto, tiek esančio santykiuje su juo lytis. Santykis su autoritetu ir depresija yra kompleksiški ir

daugiasluoksniai tyrimo objektai, literatūroje itin trūksta tyrimų, kurie nagrinėtų subjektyvų santykio su autoritetu patyrimą tarp depresija sergančių asmenų. Subjektyvus santykio patyrimas gali suteikti progą pažvelgti į santykio su autoritetu ypatumus iš arčiau. Todėl šiame darbe santykio su autoritetu ir depresijos sąsajoms atskleisti bus taikomi ne tik kiekybiniai, bet ir kokybiniai metodai.

Tyrimo tikslas: atskleisti depresija sergančiųjų santykio su autoritetu ypatumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti, kaip išoriniai ir vidiniai santykiai su autoritetu siejasi su depresiškumu.
2. Nustatyti vidinių ir išorinių santykių su autoritetu tarpusavio sąsajas tarp depresija sergančių asmenų.
3. Nustatyti santykio su autoritetu ir depresiškumo sąsajas su sociodemografiniais kintamaisiais.
4. Atskleisti subjektyvų santykio su autoritetu patyrimą ir pagrindines jo charakteristikas tarp depresija sergančiųjų.

2. TYRIMO METODIKA

2.1 Įvertinimo būdai

Atsižvelgiant į pagrindinių tyrimo kintamųjų (santykio su autoritetu ir depresijos) daugiasluoksniškumą, šiam tyrimui pasirinkta derinti kiekybinio ir kokybinio tyrimo metodikas. Literatūroje vis dažniau akcentuojami integruotų tyrimų privalumai, kurie teigia, kad integruoti tyrimai suteikia pilnesnį tyrimo problemos vaizdą, naudojant skirtingas metodikas tam pačiam konstruktui iširti gali būti užtikrinamas geresnis duomenų validumas (Creamer, 2018; Plano Clark & Ivankova, 2016). Taipogi, pasirinkimas integruoti šias dvi metodikas grindžiamas tuo, kad orientuojantis tik į skaitines charakteristikas rizikuojama nutolti nuo psichologinės realybės ir neperteikti asmens įvairovės turinio, o orientuojantis tik į vidines charakteristikas, galima būti perdėtai subjektyviam ir prarasti ryšį su išorine realybe (Gudaitė, 2007).

2.2 Tyrimo dalyviai

Iš pradžių buvo atliekamas bandomasis tyrimas, kuriame dalyvavo 12 tiriamųjų (su keturiais iš jų buvo atliekamas kokybinis interviu). Tyrime dalyvavo 3 vyrai ir 9 moterys, amžius 22-64m., $M = 44$ m. 6 dalyviai turėjo vidutinio sunkumo depresijos epizodo diagnozę, 2 - sunkios depresijos epizodo, 2 - sunkios depresijos epizodo su psichozės simptomais, 2 - bipolinio afektinio sutrikimo (vidutinis ir sunkaus depresijos epizodai). Po bandomojo tyrimo buvo galutinai išgryninti atrankos kriterijai, į tyrimą nuspręsta neįtraukti dalyvių, kurie turi bipolinio afektinio sutrikimo diagnozę, taip pat, tų, kuriems kartu su depresijos epizodu pasireiškia ir psichozės simptomai, remiantis prielaida, kad diagnozės specifika gali turėti įtakos tyrimų rezultatams. Toliau bus pateikiamas tų dalyvių aprašymas, kurie atitiko galutininius atrankos kriterijus ir buvo įtraukti į tyrimą. Kadangi dalis tyrimo respondentų dalyvavo kokybiniame interviu, tyrimo dalyviai pristatomi atskiromis grupėmis.

Kiekybinis tyrimas

Kiekybiniame tyrime dalyvavo 31 depresijos diagnozę turintys tiriamieji, 20-40 m. ir 40-65 m. amžiaus $M = 44.29$ ($SD = 12,02$). Tiriamųjų atrankai buvo naudojamas patogiosios atrankos būdas.

Tyrimo imčiai buvo pasirinkti asmenys besigydantys Vilniaus miesto psichikos sveikatos centro psichoterapiniame skyriuje ir Respublikinėje Vilniaus universitetinėje ligoninėje, psichosomatiinių susirgimų skyriuje. Tyrimo dalyviai buvo parenkami remiantis nustatyta diagnoze: lengvo, sunkaus arba vidutinio sunkumo depresijos epizodas. Į tyrimo imtį buvo įtraukiami tiek pirmąjį, tiek pasikartojantį depresijos epizodą patiriantys asmenys. Kaip jau ir buvo minėta anksčiau, į tyrimą neįtraukti dalyviai, kuriems diagnozuotas bipolinis afektinis sutrikimas arba depresija pasireiškia kartu su psichozės simptomais. Taip pat, tirti pasirinkti jauno suaugusiojo amžiaus asmenys (20-40 m.) bei vidutinio amžiaus suaugusieji (40-65 m.) manant, jog pagyvenusio amžiaus asmenys (nuo 65 m.) yra grupė, kuri dėl vyresniame amžiuje būdingų faktorių (somatinių ligų, demencijos požymių ir kt.) turėtų būti tiriama atskirai.

1 lentelė. *Kiekybinio tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžių ir lytį ir išsilavinimą.*

Amžius	Dažnis	%	Lytis	Dažnis	%	Išsilavinimas	Dažnis	%
20-40m.	12	38,7	Vyr.	8	25,8	Vidurinis	8	25,8
40-65m.	19	61,2	Mot.	23	74,1	Aukštesnysis (profesinis)	7	22,5
						Aukštasis universitetinis	16	51,61

Kokybinis tyrimas

Kokybiniame tyrime dalyvavo 6 tiriamieji (5 moterys ir 1 vyras). Tačiau galutinės rezultatų analizės metu į tyrimą buvo įtraukti 4-ių tiriamųjų interviu duomenys. Dėl depresiškos būsenos ypatumų, kai kurie dalyviai nebuvo linkę atsiskleisti, į klausimus atsakinėjo glaustai, interviu truko ne ilgiau nei 20 min., todėl ir buvo nuspręsta į galutinę analizę įtraukti tik tuos interviu, kurie buvo pakankamai išsamūs. Informacija apie tyrimo dalyvius, kurių interviu nuspręsta įtraukti į analizę, pateikiama 2-oje lentelėje: vardas (tyrimo dalyvių vardai pakeisti laikantis konfidencialumo), amžius, lytis, išsilavinimas ir diagnozė, kuris buvo nustatyta gydymosi įstaigoje. Kokybiniame tyrime dalyvavę asmenys taip pat dalyvavo ir kiekybinėje apklausoje, jų duomenys įtraukti į kiekybinį tyrimą.

2 lentelė. *Informacija apie kokybiniame tyrime dalyvavusius tiriamuosius.*

Nr.	Vardas	Lytis	Amžius	Išsilavinimas	Diagnozė
1	Aldona	Mot.	58m.	Universitetinis aukštasis (bakalauro laipsnis)	Pasikartojantis depresinis sutrikimas (vidutinio sunkumo depresijos epizodas)
2	Eglė	Mot.	64m.	Aukštesnysis neuniversitetinis	Pasikartojantis depresinis sutrikimas (sunkios depresijos epizodas)
3	Aušra	Mot.	31m.	Universitetinis aukštasis (bakalauro laipsnis)	Pasikartojantis depresinis sutrikimas (vidutinio sunkumo depresijos epizodas)
4	Laima	Mot.	54m.	Vidurinis	Pasikartojantis depresinis sutrikimas (vidutinio sunkumo depresijos epizodas)

2.3 Tyrimo instrumentai

Kiekybinio tyrimo metu naudoti instrumentai

2.3.1 Santykis su autoritetu

Santykiui su autoritetu matuoti buvo naudojama Santykio su autoritetu vertinimo skalė (Grigutytė ir Gudaitė, 2015) (1 priedas) skirta įvertinti išoriniam ir vidiniam santykiui su autoritetu. Išoriniam santykiui su autoritetu priskiriamos nerimastingo, maištingo ir konstruktyvaus santykio subskalės. Vidiniam santykiui su autoritetu priskiriamos pasitikėjimo savimi ir dvasingumo subskalės. Skalė sudaryta iš 28 teiginių. Kiekvienas teiginys yra vertinamas skale nuo „visiškai tinka“ iki „visiškai netinka“. Skalės vidinis suderintumas yra pakankamas – Cronbacho α svyruoja nuo 0,62 iki 0,86. Patvirtinančioji faktorių analizė buvo atliekama atskirai išorinio ir vidinio santykiui su autoritetu skalėms, buvo patvirtinta 3 faktorių struktūra vidinio autoriteto skalėje ir 2 faktorių struktūra išorinio autoriteto skalėje. Šio tyrimo metu gautas vidinio suderintumo koeficientas Cronbacho α svyruoja nuo 0,48 iki 0,86. Gauta konstruktyvaus santykio su autoritetu skalės Cronbacho $\alpha = 0.48$. Kadangi yra žinoma jog norint tyrimuose naudoti instrumentą jo Cronbacho α turi siekti ne mažiau 0,60 (Pakalniškienė, 2012), šio tyrimo metu rezultatai susiję su konstruktyvaus santykio su autoritetu skale bus interpretuojami atsargiai. Einamojo tyrimo metu patvirtinančioji faktorių analizė nebuvo atliekama dėl mažos tyrimo imties.

3 lentelė. Skalės autorių nurodomi ir tyrimo metu gauti Cronacho α koeficiento įverčiai.

Subskalės	Skalės aprašyme pateikti Cronacho α	Tyrimo metu gauti Cronacho α
Maištingas/priešiškas santykis su autoritetu	0,62	0.61
Nerimastingas/vengiantis santykis su autoritetu	0.73	6.87
Konstruktivus santykis su autoritetu	0.65	0.48
Savivertė/pasitikėjimas savimi	0.72	0.72
Dvasingumas/pasitikėjimas viršasmėninėmis galiomis	0.86	0.86

4 lentelė. Santykio su autoritetu subskalių teiginių pavyzdžiai.

1. Išorinio santykio su autoritetu subskalės	Teiginių pavyzdžiai
Maištingas/priešiškas santykis su autoritetu	„Gerai jaučiuosi, kai galiu pakovoti už silpnesnį“ „Esu linkęs maištauti prieš autoritetą“
Nerimastingas/vengiantis santykis su autoritetu	„Mokykloje bijojau netikėto mokytojo (-os) pykčio“ „Man atrodo, kad aš bijojau egzaminų labiau negu kiti“
Konstruktivus santykis su autoritetu	„Gėbu užmegzti ryšį su autoritetais“ „Mano viršininkai yra geri profesionalai“
2. Vidinio santykio su autoritetu subskalės	
Savivertė/pasitikėjimas savimi	„Man patinka užimti vadovaujamą poziciją“ „Pasitikiu savimi ir galiu intuityviai priimti gerus sprendimus“
Dvasingumas/pasitikėjimas viršasmėninėmis galiomis	„Tikėjimas aukštesnėmis galiomis gali padėti įveikti krizes“ „Jaučiu, kad yra jėgos, kurios saugo mane“

2.3.2 Depresija

Depresijai vertinti buvo naudojama Beck depresijos klausimyno antroji leidimo versija (angl. *Beck Depression Inventory-II*; Beck, Steer, Brown, 1996). BDI-II yra savęs vertinimo anketa, skirta įvertinti depresijos simptomų sunkumui (Beck, 1961). Klausimyną sudaro 21 teiginių grupė apie pažintinius, motyvacinus, emocinius bei elgesinius depresijos simptomus. Kiekvieną teiginio grupę sudaro po keturis teiginius, kur atsakymas vertinamas nuo 0 iki 3 balų, atspindinčių simptomo buvimą/sunkumą (0 - simptomo nėra, 3 - stipriai išreikštas simptomas). Galimas bendras balų skaičius nuo 0 iki 63. Depresijos simptomų sunkumo, naudojant BDI balų interpretacija: 0-9 minimalus, 10-16

švelnus, 17-29 vidutinis, 30-63 sunkus (Yonkers, 2000). Instrumento Cronbacho α svyruoja nuo 0,81 iki 0,86, rodydama aukštą instrumento patikimumą (Beck, Robert, Steer, Carbin, 1988). Šio tyrimo metu gautas skalės vidinio suderintumo koeficientas Cronbacho $\alpha = 0,89$.

2.3.3 Demografinių duomenų anketa

Tyrimo taip pat naudojama demografinių duomenų anketa, ši anketa sudaryta (Grigutytės ir Gudaitės, 2015) (2 priedas) bei pateikiama kartu su Santykio autoritetu skale. Anketoje klausiama informacijos apie dalyvio amžių, lytį, šeimines padėtis, išsilavinimą, profesiją ir kt. (anketa pateikiama prieduose).

Kokybinio tyrimo metu naudoti instrumentai

2.3.4 Pusiau struktūrintas interviu

Pusiau struktūrintas interviu buvo naudojamas atskleisti subjektyviam santykio su autoritetu(-ais) patyrimui. Klausimai sudaryti remiantis kokybiniais tyrimais nagrinėjančiais santykio su autoritetu temą (Lunevičiūtė, Žilinskaitė, Gudaitė, 2015; Petronytė-Kvedarauskienė, Gudaitė, 2018). Interviu sudarė 8 klausimai. Tyrimo dalyviui atsakinėjant, klausimai buvo tikslinami. Klausimų pavyzdžiai: „kokius jausmus jums sukelia autoriteto sąvoka?“, „kaip jūsų tėvai veikė arba veikia jūsų santykį su autoritetais?“, „koks jūsų nuomone yra geras autoritetas?“ (Visas interviu pateikiamas 3 priede).

2.4 Tyrimo eiga

Gavus raštiškus įstaigų vadovų ir fakulteto sutikimus atlikti tyrimą, buvo vykstama į įstaigą (Respublikinės Vilniaus universitetinės ligoninės psichosomatinių susirgimų skyrių ir Vilniaus miesto psichikos sveikatos centro psichoterapinį skyrių), kur bendradarbiaujant su psichologe ar psichiatre, buvo parenkami tyrimo dalyviai, kurie atitiktų atrankos kriterijus.

Pirmiausiai, dalyviai buvo supažindinami su tyrimu ir pakviečiami jame dalyvauti. Sutikus dalyvauti tyrimo, dalyviams buvo prisatoma, tyrimo eiga, instrukcijos. Tuomet išdalinamos šios anketos: Santykio su autoritetu skalė (Grigutytė, Gudaitė, 2015), Beck'o Depresijos inventorių (Beck, Ward, Mendelson, Mock, Erbaugh, 1961), demografinių duomenų anketa (Grigutytė, Gudaitė, 2015). Skalės

buvo pildomos „popieriaus ir pieštuko“ forma. Užpildžius anketas, tiriamųjų buvo klausama apie iškilusius neaiškumus, atsakoma į klausimus.

Tiriamieji, kurie dalyvavo kokybiniame tyrime, buvo apklausiami atskirame kabinete, toje pačioje įstaigoje, kurioje buvo taikomas psichoterapinis ir medikamentinis gydymas. Pirmiausiai tiriamieji buvo supažindinami su tyrimu ir tyrėja, buvo informuojama, kad interviu bus įrašinėjamas diktofonu, primenama apie duomenų konfidencialumo užtikrinimą. Be to, buvo pabrėžiama, kad tiriamieji neprivalo atsakyti į visus klausimus ir turi galimybę bet kada atsisakyti dalyvauti tyrime. Gavus raštišką dalyvių sutikimą dalyvauti tyrime sutikimo dalyvauti tyrime patvirtinimą buvo pradedamas interviu (sutikimo dalyvauti tyrime pavyzdys pateikiamas 4 priede). Klausimai buvo užduodami pagal iš anksto nustatytą eiliškumą, kuris buvo koreguojamas, priklausomai nuo tiriamųjų atsakymų. Tyrėja pasižymėdavo svarbias neverbalines tyrimo dalyvių reakcijas (ryškius kūno pozos pakeitimus, pauzes šypsena ir kt.). Interviu pabaigoje buvo klausama, ar tiriamieji dar norėtų ką nors pridurti. Tyrimo eigos metu ir po tyrimo dalyvių buvo teiraujama, kaip jie jaučiasi, buvo suteikiama erdvės pasidalinti savo jausmais ir emocijomis. Po interviu, tyrimo dalyviams išėjus, tyrėja pasižymėdavo savo refleksijas – interviu metu kilusias savo emocines reakcijas, mintis ir pastebėjimus. Interviu truko nuo 35 iki 60 min. Atlikus interviu, tiriamiesiems buvo pateikiamos anketos, kurios buvo naudojamos ir kiekybinės tyrimo dalies metu.

2.5 Duomenų analizė

Kokybinė dalis

Pirmiausiai buvo atliekama kokybinės dalies analizė, tam, kad kiekybinės dalies rezultatai niekaip nepaveiktų interviu metu surinktų duomenų. Tyrimo duomenys analizuoti pagal kokybinės teminės analizės principus (Boyatzis, 1998; Braun & Clarke, 2013). Teminės analizės metodas yra lankstus, nes leidžia analizuoti duomenis derinant indukcinį ir dedukcinį principus (Boyatzis, 1998). Taikant indukcinį principą, kodai ir temos kildinami iš pačių duomenų, atmetant bet kokias išankstines teorines prielaidas. Dedukcinis principas susijęs su teorinėmis prielaidomis, į kurias atsižvelgiant formuluojamos temos. Šio tyrimo metu išskiriant temas buvo remiamasi psichodinaminės krypties paradigma.

Interviu įrašai buvo transkribuojami pažodžiui, pasižymint ir neverbalines tiriamųjų reakcijas. Transkripcijas atliko pati tyrėja. Transkribavus duomenis, transkripcijos pirmiausiai buvo skaitomos po keletą kartų bandant geriau suprasti teksto prasmę. Tuomet buvo atliekamas duomenų kodavimas. Duomenų kodavimas buvo atliekamas naudojantis kompiuteriu, skiriant dokumento tekstą pusiau ir dešinėje pusėje žymint kodus. Iš pradžių buvo koduojama kiekviena teksto eilutė, paskui buvo atrinkti visi kodai, susiję su tyrimo tikslu. Koduojant buvo remiamasi semantiniu požiūriu – kodai, o paskui ir temos, buvo išskirtos pagal tai, ką tiriamieji išreiškia žodžiais, interpretaciją paliekant rezultatų apibendrinimui (pirminis kodavimo pavyzdys pateikiamas 4 priede). Atlikus pirmojo interviu kodavimą, buvo konsultuojamasi su tyrimo vadove, kuri turi patirties kokybinių tyrimo atlikimo srityje. Likusių interviu kodai buvo išskirti pačios tyrėjos, vėliau juos peržiūrint ir koreguojant tariantis su vadove, siekiant užtikrinti išskirtų kodų validumą. Tuomet tarp išskirtų kodų buvo ieškoma panašumų, jie buvo jungiami į temas, temos buvo išskiriamos konsultuojantis su vadove. Kad būtų patogiau, išskiriant temas, jos buvo grupuojamos lentelėje, kartu su potėmis ir kodais bei temas apjungiančiomis kategorijomis. Išskyrus kategorijas, temas ir potemes, kiekvienas interviu buvo trumpai aprašomas, pabrėžiant labiausiai išryškėjusius aspektus ir stengiantis susidaryti pilnesnį tyrimo vaizdą. Pagal turinį, iš 6 interviu tolimesnei analizei buvo pasirinkta 2 interviu atmesti (šie interviu buvo labai trumpi, atskleidžiantys mažai informacijos). Galiausiai, dar kartą aptarus išskirtas temas ir jų aspektus kartu su vadove, buvo pereita prie rezultatų aprašymo.

Kiekybinė dalis

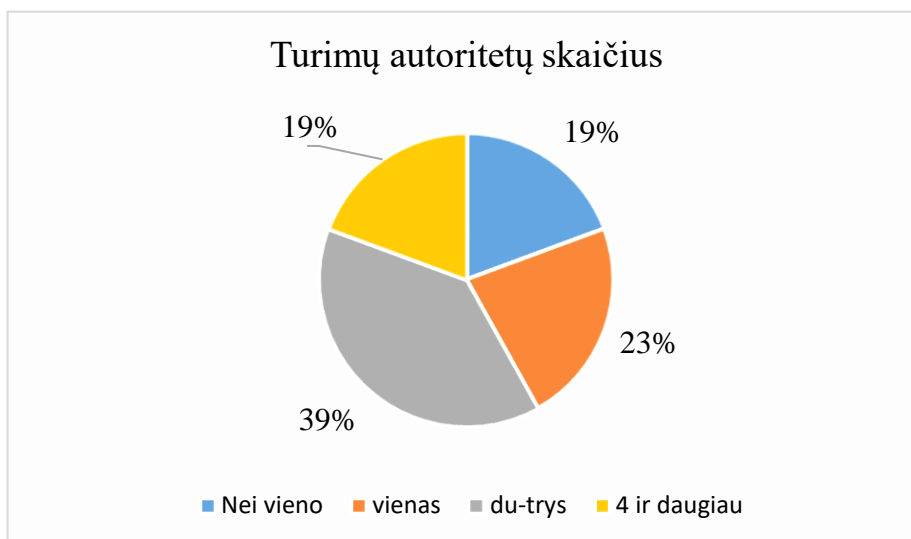
Kiekybiniai duomenys buvo analizuojami naudojantis SPSS 21 programine įranga. Ryšiams tarp pagrindinių tyrimo kintamųjų (santykio su autoritetu ir depresijos) buvo taikoma *Spearman* koreliacija. Taip pat, norint nustatyti, kaip santykis su autoritetu prognozuoja depresiją, buvo taikoma tiesinė regresija. Dėl nenormalaus duomenų pasiskirstymo buvo transformuojama depresijos skalė. Vidurkių palyginimui tarp grupių (amžiaus, lyties, išsilavinimo, šeiminės padėties ir kt.) buvo naudojami Student- t ir ANOVA kriterijai.

3. REZULTATAI

3.1 Kiekybinės dalies rezultatai

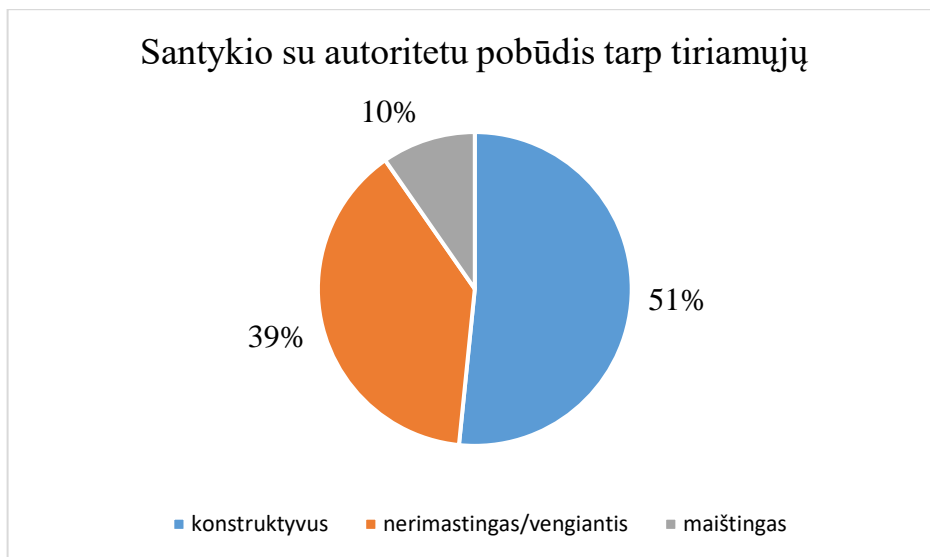
3.1.1 Santykis su autoritetu

Santykio su autoritetu skalės pradžioje klausiama „kiek žmonių įvardintumėte savo autoritetais?“. Tiriamųjų atsakymų pasiskirstymas pavaizduotas diagramoje. Daugiausiai, 39 %, tiriamųjų turi 2-3 autoritetus, 23 % turi vieną autoritetą, 19 % - turi 4 ir daugiau autoritetus, taip pat 19 % neturi nei vieno autoriteto.

1 pav. Turimų autoritetų skaičius tarp tiriamųjų procentais

Išanalizavus tiriamųjų santykio su išoriniais autoritetais skalės rezultatus, buvo nustatyta, kad didžiausia dalis (51%) tiriamųjų pasižymėjo konstruktyviu santykiu su autoritetu, didelė dalis pasižymėjo nerimastingu/vengiančiu santykiu su autoritetu (39 %), o mažiausia (10 %) – maištingu/prieštarujančiu santykiu.

2 pav. Santykio su išoriniais autoritetais pobūdis tarp tiriamųjų procentais

3.1.2 Šąsajos tarp santykio su autoritetu (išorinio ir vidinio) ir depresiškumo

Nustatyti šąsajoms tarp išorinio ir vidinio santykio su autoritetais ir depresiškumo buvo naudojama *Spearman* koreliacija. Išoriniams santykiams su autoritetu priskiriamos nerimastingo/vengiančio, maištingo/prieštaraujančio bei konstruktyvaus santykio su autoritetu skalės.

Tiriant išorinius santykius su autoritetu, nustatyta, kad depresiškumas statistiškai reikšmingai teigiamai susijęs su nerimastingu/vengiančiu santykiu su autoritetu ($r_s = 0,468$, $p = 0,008$). Tai reiškia, kad kuo didesniu depresiškumo įverčiu pasižymėjo tiriamieji, tuo labiau buvo išreikštas jų nerimastingas/vengiantis santykis su autoritetu. Statistiškai reikšmingo ryšio tarp depresiškumo ir maištingo/priešiško santykio su autoritetu bei konstruktyviu santykiu su autoritetu nerasta ($p > 0,05$).

Vidiniams santykiams su autoritetu priskiriamos savivertės/pasitikėjimo savimi bei dvasingumo skalės. Tiriant vidinio santykio su autoritetais ir depresiškumo šąsajas, rezultatai parodė, kad depresiškumas statistiškai reikšmingai neigiamai susijęs su savivertės/pasitikėjimo savimi skale ($r_s = -0,454$, $p = 0,01$). Tai reiškia, kad kuo didesnis buvo tiriamųjų depresiškumas, tuo mažesnė savivertė/pasitikėjimas savimi. Tačiau depresiškumas nebuvo statistiškai reikšmingai susijęs su dvasingumu ($r_s = -0,21$, $p = 0,374$).

5 lentelė. Išorinio bei vidinio santykio su autoritetu ir depresiškumo koreliacijos koeficientai.

	1	2	3	4	5
1. BDI	-0,06	0,46**	-0,39	-0,45*	-0,21

Pastaba * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; 1- Maištingas/priešiškas santykis su autoritetu, 2- Nerimastingas/vengiantis santykis su autoritetu, 3- Konstruktyvus santykis su autoritetu, 4- Savivertė/pasitikėjimas savimi, 5- Dvasingumas, BDI- depresiškumas.

Depresiškumo priklausomybė nuo savivertės/pasitikėjimo savimi bei nerimastingo/vengiančio santykio su autoritetu.

Gavus reikšmingas sąsajas tarp depresiškumo, savivertės/pasitikėjimo savimi ir nerimastingo vengiančio santykio, buvo taikomas tiesinės regresijos modelis, norint patikrinti ar savivertė/pasitikėjimas savimi bei nerimastingas/vengiantis santykis su autoritetu gali prognozuoti depresiją.

Buvo sudarytas regresijos modelis rodantis depresiškumo priklausomybę nuo savivertės/pasitikėjimo savimi bei nerimastingo/vengiančio santykio su autoritetu. Determinacijos koeficientas $R^2 = 0,29$. Tačiau modelyje nerimastingas/vengiantis santykis su autoritetu buvo nereikšmingas regresorius, todėl šis kintamasis buvo pašalintas iš modelio. Pašalinus šį kintamąjį iš modelio, determinacijos koeficientas beveik nepakito $R^2 = 0,22$. Tai reiškia, kad savivertė/pasitikėjimas savimi prognozuoja apie 22% procentus tiriamųjų depresiškumo. Galutinis regresijos modelis:

$$\text{Depresiškumas} = 7.485 - 1.47 * \text{savivertė/pasitikėjimas savimi.}$$

3.1.3 Išorinio ir vidinio santykio su autoritetais tarpusavio sąsajos

Išoriniams santykiams su autoritetu priskiriamos nerimastingo/vengiančio santykio, maištingo/prieštaraujančio bei konstruktyvaus santykio skalės, o vidiniams santykiams priskiriamos – savivertės/pasitikėjimo savimi bei dvasingumo skalės. Taikant *Spearman* koreliaciją buvo nustatyta, kad savivertė/pasitikėjimas savimi statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su nerimastingu/vengiančiu santykiu su autoritetu ($r_s = -0,36$, $p = 0,043$), t.y., kuo mažesnė savivertė, tuo stipriau pasireiškia

nerimastingas santykis su autoritetu. Nebuvo rasta statistiškai reikšmingų sąsajų tarp dvasingumo ir išoriniams santykiams su autoritetu priklausančių skalių.

6 lentelė. Išorinio ir vidinio santykio su autoritetais sąsajos

	1	2	3	4	5
1	-				
2	0,22	-			
3	- 0,00	- 0,38	-		
4	0,27	- 0,36*	0,34	-	
5	- 0,72	- 2,47	0,12	0,31	-

Pastaba. * $p < 0,05$; 1- Maištingas/priešiškas santykis, 2- Nerimastingas/vengiantis santykis, 3- Konstruktivus santykis, 4- Savivertė/pasitikėjimas savimi, 5- Dvasingumas

3.1.4 Demografiniai kintamieji

Tiriant santykio su autoritetais ir depresiškumo skirtumus tarp amžiaus, lyties, šeiminės padėties, išsilavinimo ir kt., buvo taikomi *Student- t* ir *ANOVA* kriterijai. Tačiau nei depresiškumas, nei santykis su autoritetu nebuvo statistiškai reikšmingai susiję su šiais demografiniais kintamaisiais ($p > 0,05$) (Lentelės su vidurkių skirtumais pateikiamos 5 priede).

KIEKYBINĖS DALIES REZULTATŲ APTARIMAS

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad didžiausia dalis tiriamųjų pasižymi konstruktyviu ir nerimastingu/vengiančiu santykiu su autoritetu, o mažiausia – maištingu (reikėtų nepamiršti, kad dėl tyrimo metu gauto žemo konstruktyvaus santykio su autoritetu skalės patikimumo rezultatai turėtų būti interpretuojami atsargiai). Supaprastinant, galima sakyti, kad nors didelė dalis tiriamųjų pasižymi gebėjimu užmegzti santykį su autoritetu, didelė dalis tiriamųjų santykiuje su autoritetu išgyvena nerimą, taip pat labai maža dalis tiriamųjų linkusi maištauti prieš autoritetą. Kiek kitokius rezultatus atskleidžia Grigutytės ir Rukšaitės (2016) tyrimas, kurio metu, tiriant neklinikinę imtį (N = 405) buvo nustatyta, jog didžiausia dalis tiriamųjų pasižymėjo konstruktyviu, taip pat maištingu santykiu su autoritetu, o mažiausia – nerimastingu/vengiančiu. Tai, kad didelė dalis depresija sergančiųjų pasižymi nerimastingu/vengiančiu santykiu su autoritetu gali būti susiję su depresijai būdingu nerimu, nepasitikėjimu savimi ir kitais. Lamers et al. (2011) parodė, kad depresija ir nerimo sutrikimai yra glaudžiai susiję ir dažnai persidengia tarpusavyje. Taipogi, svarbu atkreipti dėmesį, kad lyginant su Grigutytės ir Rukšaitės (2016) tyrimu, tarp šio tyrimo dalyvių mažai išreikštas maištingas santykis su autoritetu. Maištingas/prieštaraujantis santykis su autoritetu pasižymi pasipriešinimu autoritetui, kuris gali kenkti santykiui, tačiau kita vertus, absoliutus paklusimas autoritetui sustingdo santykių dinamiką, trukdo formuotis asmeninėms riboms ir tapatumo jausmui (Gudaitė, 2016). Negebėjimas pasipriešinti autoritetui gali būti susijęs su depresijai būdingu bejėgiškumo išgyvenimu bei menkavertiškumo jausmu.

Išorinio santykio su autoritetais ir depresiškumo sąsajos. Nors tiriamiesiems buvo būdingas tiek konstruktyvus, tiek nerimastingas santykis su autoritetu, analizuojant rezultatus detaliau, buvo nustatyta, kad su depresija reikšmingai susijusi tik su nerimastingu/vengiančiu santykiu su autoritetu. Kuo labiau buvo išreikštas nerimastingas/vengiantis santykis su autoritetu, tuo didesniais depresijos įverčiais tiriamieji pasižymėjo. Nerimastingas/vengiantis santykis pasižymintis tiek autoriteto baime, tiek vengimu, gali būti siejamas su literatūroje aprašomu baimingu - vengiančiu prieraišumo tipu, kuriam būdingas tiek nerimas, tiek vengimas. Tokiu atveju, rezultatai atitinka ir kitų autorių tyrimus, kurie nurodo reikšmingas sąsajas tarp baimingo/vengiančio prieraišumo tipo ir depresiškumo (Bifulco et al., 2007; Murphy & Bates, 1997; Marganska, Gallagher & Miranda, 2013). Yra žinoma, kad baimingas - vengiantis prieraišumo tipas pasižymi neigiamu savęs bei kitų vaizdu. Šio prieraišumo tipo asmenys yra įsitikinę, kad tiek jie patys yra nemylimi ir neverti šiltų santykių, tiek ir kiti asmenys yra blogi ir nesupranta jų. Tokiu atveju, asmuo nori artimų santykių, tačiau bijo būti paliktas ir jų vengia

(Balsevičienė, 2008). Šiems asmenims yra sunku užmegzti socialinius santykius, o iš kitos pusės, be šių santykių didėja šių tiriamųjų atskirtis, vienišumas, depresiškumas ir nerimastingumas (Bifulco et al., 2007). Tokia baimingo - vengiančio prierašumo tipo asmenų nuostata į save ir kitus atsiranda iš tėvų griežtumo, nepasiekiamumo, nuolatinio keitimo savo nuostatų ir ribų bei galiausiai iš vaikystėje patirto smurto (Bifulco et al., 2006). Galima kelti prielaidą, kad nesaugus, nerimu ir baime pasižymintis santykis su autoritetu formuojasi santykyje su tėvais, o vėliau pasireiškia santykyje ir su kitais autoritetais. Tokią prielaidą galėtų paremti tyrimai, nurodantys, kad prierašumo tipo stabilumą kelių metų laikotarpyje (Crowell, Treboux & Waters, 2002; Zimmermann & Becker-Stoll, 2002).

Vidinių santykių su autoritetu ir depresiškumo sąsajos. Taipogi, šio tyrimo metu buvo nustatyta, kad depresiškumas buvo susijęs su žemesniais savivertės/pasitikėjimo savimi įverčiais. Atlikus tiesinę regresiją buvo atskleista, kad savivertė/pasitikėjimas savimi paaiškina apie 22 % tiriamųjų depresijos. Grigutytės ir Rukšaitės (2016) tyrimas taip pat nustatė, kad didesnė savivertė/pasitikėjimas savimi susijęs su mažesniu antidepresantų vartojimu, retesnėmis mintimis apie savižudybę ir mažesne tikimybe kreipimuisi psichologinės pagalbos. Šiuos tyrimo rezultatus taip pat patvirtina ir kitų autorių darbai nurodantys depresiškumo ir žemos savivertės sąsajas (Gara et al., 1993; Rimes & Watkins, 2005; Frank, Kupfer, Jacob, & Jarrett, 1987; Cheng & Furnham, 2003). Taipogi, šiuos rezultatus galima sieti tiek su Freud (1999) teoriniais aiškinimais apie silpną depresija sergančiųjų Ego, kuris pasireiškia menkavertiškumu jausmu, tiek su Beck (1967) neigiamais įsitikinimais apie save, kurie pasižymi savikritiškumu ir nuvertinimu.

Tai, kad nebuvo rasta statistiškai reikšmingos sąsajos tarp depresiškumo ir dvasingumo, galėjo įtakoti maža tyrimo imtis. Taip pat, gali būti, kad šalia pasitikėjimo/nepasitikėjimo virš-asmeninėmis galiomis yra svarbūs ir kiti su tikėjimu susiję veiksniai. Štai Toussaint, Marschall ir David (2012) tyrimas atskleidė, kad tikėjimas savaime neprognozuoja depresijos, tačiau depresiją prognozuoja su tikėjimu susijęs gebėjimas atleisti sau ir kitiems žmonėms. Taip pat, sąsaja tarp depresijos ir dvasingumo gali būti komplikuoja, kadangi sergant depresija tikėjimas virš-asmeninėmis galiomis gali būti pakitęs. Tai patvirtintų Sorajjakool, Aja, Chilson, Ramírez-Johnson & Earll (2008) kokybinis tyrimas, kurio metu buvo atskleista, kad susirgus depresija tiriamieji jautėsi praradę ryšį su Dievu, jiems buvo sunku suprasti savo ligos prasmę.

Išorinio ir vidinio santykio su autoritetais tarpusavio sąsajos. Vidiniam santykiui su autoritetu priskiriama savivertė/pasitikėjimas savimi bei dvasingumas, o išoriniam – nerimastingas/vengiantis, maištingas/priešiškas bei konstruktyvus santykis su autoritetu. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad mažesnė

savivertė/pasitikėjimas savimi buvo susijusi su stipriau išreikštu nerimastingu/vengiančiu santykiu su autoritetu. Šiuos rezultatus patvirtina ir Murphy ir Bates (1997) atliktas tyrimas, nurodantis baimingo-vengiančio santykio ir žemos savivertės sąsajas. Be to, Roberts et.al. (1996) bei Balsevičienės (2008) tyrimai parodė, kad savivertė yra tas veiksnys, kuris sustiprina ryšį tarp baimingo - vengiančio prieraišumo tipo bei depresiškumo.

Depresiškumo ir santykio su autoritetu sąsajos su demografiniai kintamaisiais. Tyrimo metu nebuvo nustatyta reikšmingų sąsajų su sociodemografiniais kintamaisiais. Tokius rezultatus galėjo nulemti maža tyrimo imtis, taip pat netolygus tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių, lytį, išsilavinimą ir kitus sociodemografinius veiksnius.

Taigi, galima sakyti, kad depresija reikšmingai susijusi su nerimastingu/vengiančiu santykiu su autoritetu, kuris pasižymi autoriteto baime, nesaugumo jausmu bei vengimu. Taip pat, savivertė/pasitikėjimas savimi yra susijusi tiek su nerimastingu/vengiančiu santykiu su autoritetu, tiek su depresija, todėl galima kelti prielaidą, kad tai svarbus veiksnys galintis padėti geriau suprasti depresijos formavimąsi bei santykio su autoritetu patyrimą.

3.2 Kokybinės dalies rezultatai

Atliekant interviu teminę analizę, išskirtos dvi pagrindinės temų kategorijos pagal autoriteto patyrimo lokusą: **santykis su išoriniu autoritetu** ir **vidinio autoriteto patyrimas**. Šioms kategorijoms priskirtos temos, potemės ir jų kodai pateiktos lentelėse (žr. lentelė nr.7, lentelė nr.8).

SANTYKIS SU IŠORINIU AUTORITETU

Interviu metu išryškėjo šios temos, apibūdinančios santykį su išorinėmis autoriteto figūromis: **autoritetas - gyvenimo vedlys, autoriteto nepripažinimas, vienpusiškas autoriteto matymas, autoriteto nepasiekiamumas, nelygiavertis santykis su autoritetu.**

7 lentelė. *Santykio su išoriniu autoritetu patyrimo ypatumai.*

Tema	Potemė	Kodai
AUTORITETAS GYVENIMO VEDLYS	<i>Autoritetas tarsi kelrodis</i>	Kuris rodo pavyzdį Nurodo kelią į priekį Iš kurio galima mokytis Į kurį galima lygiuotis, sekti jo pavyzdžiu
	<i>Autoritetas įkvėpėjas</i>	Suteikia tikėjimo, kad galima kažką pasiekti Norisi būti panašiam į jį
	<i>Autoritetas kaip atrama</i>	Sunkiu laikotarpiu galima į jį atsiremti Stiprus žmogus Su kuriuo galima pasitarti Padeda sunkiu laikotarpiu
	<i>Gyvenimo vedlio trūkumas</i>	Nebuvo kas padėtų sunkiu laikotarpiu Tėvai nedavė patarimo Nebuvo į ką atsiremti Neturėjo paskui ką sekti Autoritetai buvo per toli
AUTORITETO NEPRIPAŽINIMAS		Neigiamas abiejų tėvų autoritetas Neigiamas tėvo autoritetas
VIENPUSIŠKAS AUTORITETO MATYMAS		Autoritetas negali turėti blogų savybių Nederamai pasielgęs autoritetas jau ne autoritetas Nemato nieko blogo jame
NELYGIAVERTIS SANTYKIS SU AUTORITETU	<i>Savo galia piktnaudžiaujantis autoritetas</i>	Žeminantis sutuoktinis Agresyvus, žeminantis tėvas
	<i>Bejėgiškumo pozicija prieš autoritetą</i>	Autoriteto baimė bandymai slėptis Negalėjimas pasipriešinti Negalėjimas apsiginti ir dabar Motina neleidžianti pasipriešinti

1 tema. Autoritetas - gyvenimo vedlys

Tyrimo dalyvių klausiant, kas jų manymu yra geras autoritetas, visuose interviu yra nurodoma autoriteto kaip gyvenimo vedlio, įkvėpėjo funkcija. Autoritetas apibūdinamas kaip suteikiantis tikėjimo, kad gyvenime galima kažką pasiekti, kaip tas, kurio pavyzdžiu galima sekti ir iš jo mokytis, į jį lygiuotis bei atsiremti sunkiu laikotarpiu.

„Autoritetas kelrodis“

Visuose interviu minima, kad autoritetas gyvenime nurodo kryptį, jis yra tas, kurio pavyzdžiu galima sekti, į jį lygiuotis. „/.../ ir jis tau nurodo kelią į priekį. (Aldona). „Nu jo pavyzdžiu gali pasekti kažkaip tai.” (Eglė).

„Autoritetas tarsi ramstis“

Trijuose iš keturių interviu minima autoriteto kaip ramsčio/palaikytojo funkcija. Autoritetas apibūdinamas kaip tas, į kurį galima atsiremti sunkiu laikotarpiu, su kuriuo galima pasitarti ir kuris yra stipresnis. Pasak Aldonos: „Kai tau yra blogai, kai tu suabejoji, suabejoji gyvenimo tikslu, kai tu pasiduodi, kai tu sergi depresija, tai tas geras autoritetas yra labai reikalingas.“

„Autoritetas įkvepia“

Trijuose iš keturių interviu autoritetas apibūdinamas kaip suteikiantis tikėjimo, kad galima kažką pasiekti gyvenime, suteikia tikėjimo savimi, norisi būti panašiam į jį. „Kuris man parodo, kad taip gali būti, kad tu gali kažką gyvenime pasiekti“ (Aldona). „/.../ kuris man patiktų /.../ ar gal norėt būt panašiai į jį.“ (Laima).

„Gyvenimo vedlio trūkumas“

Visgi, interviu metu nei viena tyrimo dalyvė nenurodo, kad turėjo autoritetą, kuris nurodytų kryptį, kurio pavyzdžiu galėtų sekti ar į kurį galėtų atsiremti, priešingai, atsiskleidžia tokio autoriteto trūkumas: „/.../ turbūt su autoritetais yra lengviau, paprasčiau, gali kopijuoti elgesį ir tu žinai ko tikėtis, kad tau pasiseks irgi būti tokiam, kad tau pavyks pasiekti to paties ar kažko kito, bet daug. Bet mano jo, toks turbūt buvo toks labiau turbūt mėtymasis.“ (Aušra). Pasak Aldonos, tuo metu, kai jai buvo sunku, nebuvo šalia autoriteto, kuris galėtų padėti: „Ir kaip pavyzdžiui, tarkim man blogai, tai man kaip autoritetas galėtų būti mama, bet šiuo atveju tai nebuvo.“ Taip pat, atsiskleidžia nepasiekiamo autoriteto patyrimas, dalyvės pasakoja, kad autoritetai, kuriuos turėjo, buvo per toli: „/.../ tiktai gal ta plačiaja prasme, kad tie autoritetai jie gali būti nepasiekiami, ir kai buvo tos gyvenimo situacijos blogos, tai

norėjosi turėti tą autoritetą šalia /.../ ir galbūt už tai įvardint, kad ten kažkoks meno žmogus ar sportininkas, kai man buvo blogai jis man tuo metu padėjo, tai jis buvo per toli.“ (Aldona).

2 tema. Autoriteto nepripažinimas

Trijuose interviu buvo neigiamas abiejų tėvų autoritetas, viename interviu tėvo autoritetas, o dvi tyrimo dalyvės nenurodė jokių autoritetų pirmoje gyvenimo pusėje. Tėvo autoritetas buvo neigiamas dėl jo nedalyvavimo auklėjime arba agresyvaus elgesio. *„Nuo mažens mes bijojom tėvo, su broliu ir mama. Už tai, kad buvo pageriantis...Ir toksai rėkaujantis, visą laiką bardavosi (Laima).“* Motinos autoritetas buvo neigiamas dėl nuolaidžiavimo tėvui ir dėl to, kad neapgynė. *„Nu mama aš irgi sakau, kad mama per daug nuolaidžiavo tėčiui.“ (Eglė). „Mama mano buvo gera, bet jinai mūsų neapgynė.“ (Laima).*

3 tema. Nelygiavertiškas santykis su autoritetu

Dvejuose iš keturių interviu tyrimo dalyvės nurodo, kad patyrė autoriteto jėgą kaip keliančią grėsmę. Šalia šio patyrimo išryškėja autoriteto baimė, bejėgiškumas, negalėjimas pasipriešinti autoritetui.

„Savo galia piktnaudžiaujantis autoritetas“

Dvejuose interviu nurodoma, kad tiriamosios patyrė autoritetą kaip gąsdinantį, agresyvų, žeminantį, įsakinėjantį. Dvejuose interviu kaip agresyvus, gąsdinantis apibūdinamas tėvas *„Mano tėtis tai man buvo ne autoritetas, visiškai ne autoritetas /.../ jis buvo mums labai blogas, kaip aš sakau gainiodavosi, mes stengdavomės išbėgti ir naktį iš namų, pas kokius kaimynus prisiglaust“.* (Eglė). *„Nuo mažens mes bijojom tėvo, su broliu ir mama. Už tai, kad buvo pageriantis... Ir toksai rėkaujantis, visą laiką bardavosi“* (Laima). Taip pat, viename iš interviu žeminantis autoritetas buvo patiriamas ne tik santykyje su tėvu, bet ir su sutuoktiniu: *„Kai gyvenau su pirmu vyru /.../ jis mane dažnai žemindavo.“* (Eglė).

„Bejėgiškumas agresyvaus autoriteto atžvilgiu“

Tyrimo dalyvių bejėgiškumas prieš piktnaudžiaujantį savo galia autoritetą atsiskleidžia per baimę ir bandymą pasislėpti nuo jo *„/.../ mes stengdavomės išbėgti ir naktį iš namų, pas kokius kaimynus prisiglaust /.../“* (Eglė) arba per negalėjimą pasipriešinti: *„/.../ nors aš ir pareigose daug aukštesnėse stovėjau, bet jis mane dažnai žemindavo, nu tai vat tikrai negaliu pasakyt, kad pas mane užtektinai buvo*

to autoriteto.“ (Eglė). Viename iš interviu atsiskleidžia negalėjimas pasipriešinti autoritetui dėl to, kad motina neleido to padaryti: „*jinai pati nepasipriešino ir mum visada sakydavo: „vaikai, tik patylėkit, tik nieko nesakykit, parėkaus ir nustos“*, va šitaip būdavo. Ir išmokom tylėti. Išmokau tylėti, nemoku apsiginti, jeigu vat būtų kažkokia tai situacija, tai, nu gal apsiginčiau.../.../ Bet jau tokio pasitikėjimo savim kaip ir nėra.“ (Laima). Taip pat, Laima sako, kad negalėdama pasipriešinti autoritetui, išmoko slėpti savo emocijas, negeba jų išreikšti: „*Nu va pavyzdžiui, išmokau slėpti pyktį, nu išmokau, tiesiog jis ten taip toli, kad, nu va kitą syk suerzina, nu ir nemalonu galbūt, bet aš jo negaliu išreikšti, todėl, kad nemoku arba galbūt tai bijočiau kažką tai įžeisti.*“

5. Vienpusiškas autoriteto matymas

Tiriamųjų interviu pastebima tendencija autoritetui priskirti tik teigiamas savybes ar bruožus, paneigti neigiamas autoriteto savybes. Pasak Eglės: „*.../ jeigu jau žmogus autoritetingas, tai jisai...Ir nematau nieko blogo jame.*“ Beveik visuose interviu išryškunami teigiami autoriteto bruožai: „*Nu toks žmogus galbūt ir yra geras autoritetas, kuris yra galbūt teigiamas, pozityvus...*“ (Laima). Taip pat, Aldona paneigia autoritetą dėl jo nederamo poelgio „*.../ kai senyvame amžiuje pasiekė tokių aukštų rezultatų, tai yra labai žavu, bet jau tas jo poelgis, tai jis jau man dabar ne autoritetas...*“

VIDINIO AUTORITETO PATYRIMAS

Interviu kokybinės analizės metu buvo išskirtos trys temos apibūdinančios tyrimo dalyvių vidinio autoriteto patyrimą – **asmeninės galios pajautimo trūkumas, savivertės problemos bei nepasitikėjimas savimi**. Trys iš keturių tyrimo dalyvių nelaiko savęs autoritetu, vienos tyrimo dalyvės savęs kaip autoriteto vaizdas yra ambivalentiškas. Beveik visos tyrimo dalyvės nurodo savivertės, pasitikėjimo savimi problemas. Visos tyrimo dalyvės įvardina bent po vieną sritį, kuriose jaučiasi autoritetingos.

8 lentelė. Vidinį santykį su autoritetu apibūdinančios temos ir potemės.

Tema	Potemė	Kodai
ASMENINĖS GALIOS PAJAUTIMO TRŪKUMAS	<i>Vidinio autoriteto stygius</i>	Nelaiko savęs autoritetu Neaiškus savęs kaip autoriteto vaizdas
	<i>Autoriteto patyrimas tam tikrose srityse</i>	Pagalba kaimynams Geros muzikinės žinios Patarimų davimas Gerai atliktas darbas
SAVIVERTĖS PROBLEMOS		Žema savivertė Savęs niekinimas Kaltės jausmas Sunku prisiimti atsakomybę
NEPASITIKĖJIMAS SAVIMI		Savo nuomonės neturėjimas Sunku priimti sprendimus Pasimetimo jausmas Baimė išreikšti savo jausmus

6 tema. Asmeninės galios pajautimo trūkumas

Beveik nei viena iš dalyvių nelaiko savęs autoritetu. Interviu metu išryškėja, kad dalyvės savo autoritetingumą patiria tik tam tikrose gyvenimo srityse.

„Vidinio autoriteto stygius“

Trijuose iš keturių interviu tyrimo dalyvės teigia, kad nelaiko savęs autoritetu. Laima Paklausta, ar laiko save autoritetu, sako: „*Ne, nemanau, pas mane labai žema savivertė, tai tikrai negalėčiau laikyti.*“ Aušra pasakoja, kad nelaiko savęs autoritetu, nors kiti laiko ją autoritetu: „*.../ nors kartais sako va ta draugė, kad galėčiau būti ten puiki vedėja ar ten kažkas. Nežinau, aš galiu pasakyti, ko man trūksta turbūt iki to kad galėčiau save su autoritetais sulyginti.*“. Taip pat, vienos iš tiriamųjų vidinio autoriteto vaizdas yra ambivalentiškas „*Aš negaliu savęs taip jau ir girt...Gal kai kuriem ir jaučiuosi, gal kai kuriem ir ne. Žinot kaip yra...Ir kiekvienas žmogus turi savo nuomonę.*“ (Eglė).

„Autoriteto patyrimas tam tikrose srityse“

Visos tyrimo dalyvės, paklaustos, ar jaučiasi autoritetingos tam tikroje srityje, nurodo bent vieną tokią sritį, pvz., darbo, atskirų hobių, bendruomeniškos veiklos ir kt. Save autoritetingais šiose srityse laiko dėl savo turimų žinių, sukauptos patirties ar tam tikrų asmeninių savybių. „*Ir atlikdama savo darbą, aš matau, kad esu autoritetas savo pavaldiniams, kad atlieku darbą gerai, kad mes esam komanda, kad mes vieni kitus palaikom.*“ (Aldona). Visgi, pasakojant apie sritis, kuriose dalyvės jaučiasi autoritetingos,

buvo pastebimas dalyvių neužtikrintumas arba kitų vertinimo svarba savo autoritetingumo suvokimui: „/.../ nu ir sako, va Jolanta taip darė, Jolanta taip pasakė, Jolanta taip pagamino. Tai gal aš čia toks autoritetas buvau, nežinau, ar čia į temą.“ (Laima).

7 tema. Savivertės problemos

Trijuose interviu tyrimo dalyvės sako, jog turi žemą savivertę ar netgi niekina save. Viena iš tyrimo dalyvių sako, kad jaučia daug kaltės: „pas mane su saviverte labai didelės bėdos /.../ labai daug kaltės“. (Aušra). Taip pat išryškėja Aušros baimė prisiimti atsakomybę: „/.../ toks pirmas impulsas būna, kad ne nemoku, nenoriu ir tikrai nepadarysiu, bet galiausiai jeigu matau, tai vis tiek prisiimu ir tada jau nebevaidinu silpnesnės.“ Taip pat viena iš dalyvių tapatina save su blogu autoritetu: „Nu sakykim šiuo atveju aš sergu be depresijos dar ir alkoholizmu ir sakykim tuo variantu jeigu aš esu visai degradavusi, alkoholikė, tai man tuo atveju blogas autoritetas gali būti tas žmogus, kuris yra toks pat kaip aš“ (Aldona).

8 tema. Nepasitikėjimas savimi

Teminės analizės metu išryškėja nepasitikėjimo savimi tema. Laima pasakoja, kad neturi savo nuomonės, „tarsi nejaučia tvirto pagrindo po kojomis“ taip pat nemoka išreikšti savo jausmų, nes bijo įžeisti kitą žmogų. Aušra sako, kad trūksta ryžto priimant sprendimus, nuolat reikia kitų patvirtinimo: „/.../ labai daug kaltės, to nepasitikėjimo savimi, kažkokio ryžto sprendimų priėmime, man atrodo, kad reikia nuolatos su kažkuo tartis.“

KOKYBINĖS DALIES REZULTATŲ APTARIMAS

Teminės analizės metu buvo išskirtos šios temos apibūdinančios santykį su išoriniu autoritetu: **autoritetas - gyvenimo vedlys, autoriteto nepripažinimas, vienpusiškas autoriteto matymas, autoriteto nepasiekiamumas, nelygiavertis santykis su autoritetu.**

Autoriteto kaip gyvenimo vedlio tema atsiskleidė visuose interviu. Nors tyrimo dalyvės apibūdina gerą autoritetą, kaip pavyzdį, nurodantį kelią, įkvepiantį, suteikiantį tikėjimo, palaikantį, tačiau nei viena tyrimo dalyvė nenurodo gyvenimo vedlio, paskui kurį būtų sekusi, atsiskleidžia autoriteto kaip gyvenimo vedlio trūkumas arba jo nepasiekiamumas. Literatūroje nurodoma, kad viena svarbiausių

autoritetų funkcijų yra struktūros, tam tikro plano suteikimas, pagal kurį turėtų klostytis dalykai, bei skatinimas įsitraukti į veiklą, kurioje būtų skatinama individo saviraiška (Gudaitė, 2016). Jeigu, autoritetas nesugeba įkvėpti aktyviai saviraiškai, tai gali sukelti tam tikrą sustingimą, energijos nebuvimą, nuobodulį ar kančią dėl subjektyviai patiriamos izoliacijos (Gudaitė, 2016). Visa tai būdinga depresijos simptomatikai, todėl tai būtų vienas iš paaiškinimų, kodėl įkvepiančio pavyzdžio, paskui kurį būtų galima sekti trūkumas yra susijęs su depresija. Taip pat, išryškėjo, kad autoritetas turi ne tik įkvėpti ir nurodyti kelią, bet ir būti šalia sunkiu laikotarpiu, kad galėtų padėti. Interviu analizė atskleidė, kad tiriamosioms trūko autoriteto, į kurį būtų galima atsiremti, šalia. Tyrimai rodo, kad tiek emocinės paramos trūkumas iš tėvų ar partnerio siejamas su didesniais depresijos įverčiais (Cramer, 2004; Barber, Stolz, Olsen, Collins, & Burchinal, 2005). Remiantis psichoanalitine paradigma, viena iš prielaidų galėtų būti, kad patikimo vedlio trūkumą depresija sergantys asmenys galimai išgyvena kaip netektį, dėl kurios kaltina pačius save, manydami, kad jie nusipelnė atstūmimo ir dėl savo trūkumų išprovokavo kitus pasitraukti (McWilliams, 2014).

Dar viena svarbi išryškėjusi tema - **autoritetų nepripažinimas**. Tyrimo dalyvės neigė abiejų arba vieno iš tėvų autoritetą. Yra žinoma, kad konstruktyvus santykis su autoritetu, prasidedantis nuo ryšio su tėvais, suponuoja kito - viršesnio, didesnio, įtakingesnio pripažinimą ir savo ribų suvokimą (Gudaitė, 2016). Paneigiant autoritetą gali grėsti skausmingas izoliacijos patyrimas ir menkavertiškumo jausmas (Asper, 1993; McWilliams cit. Pagal Gudaitė, 2016). Izoliacijos ir menkavertiškumo jausmas netasiejamas nuo depresijos, todėl autoritetų nepripažinimas galėtų būti viena iš priežasčių šių jausmų atsiradimui. Stipriau buvo neigiamas tėvo autoritetas, dėl agresyvumo, destruktivumo arba nedalyvavimo auklėjime, o motinos dėl jos nuolaidžiavimo, nepasipriešinimo tėvui. Šie rezultatai skiriasi nuo Bieliauskienės ir Gudaitės (2016) atlikto kokybinio tyrimo ne klinikinėje imtyje, kur tėvo autoritetas dažniausiai buvo neigiamas dėl jo pasyvumo, o motinos dėl jos dominavimo, siekimo kontroliuoti. Freud (1999) teigė, kad individo superego formuojasi vaikui internalizavus savo santykį su svarbiais sektiniais žmonėmis, o ypač su tėvu. Gali būti, kad tarp depresija sergančių asmenų, agresyvus tėvo vaidmuo yra susijęs su negatyviu tėvo kompleksu, kuomet asmuo turi savyje nuvertinančią, niekinančią galią, kuri nukreipiama prieš patį save (Gudaitė, 2008). Tačiau svarbu, nepamiršti ir motinos vaidmens, motina, kuri nėra pajėgi pasipriešinti ar apginti, galimai sustiprina menkavertiškumo ir bejėgiškumo jausmus. Yra tyrimų patvirtinančių, kad tėvo ir motinos atliekami vaidmenys sąveikauja tarpusavyje ir nuo šios sąveikos priklauso paauglių depresiškumas (Laible & Carlo, 2004; Graziano, Bonino & Cattelino, 2005).

Taip pat, tyrimo metu buvo atskleistas **nelygiavertiškas santykis su autoritetu**. Dvi iš keturių dalyvių autoritetą yra patyrusios kaip grėsmingą, žeminantį tėvo autoritetą. Šalia tokio autoriteto buvusios moterys išreiškia bejėgiškumo jausmą (baime, bandymus slėptis, negalėjimą pasipriešinti). Panašius rezultatus nurodo ir Gudaitės bei jos kolegų (2016) atliktas tyrimas, kuris parodė, kad asmenys susidūrę su destruktviu autoritetu, pasižymi baime, vengimu, neįgalumu, yra linkę užimti aukos poziciją. Pasak, Gudaitės (2016) tokį santykį su autoritetu formavo ir istorinės-politinės aplinkybės, kuomet autoritarinio režimo sąlygomis gyvenę piliečiai susidūrė savo galia piktnaudžiaujančiu autoritetu. Taipogi, tyrimai nurodo bejėgiškumo ir depresijos sąsajas (Ozment & Lester, 2001; Pryce et al., 2011). Viename kokybiniame tyrime buvo atskleista, kad depresijai būdingas stipriai išreikštas bejėgiškumo jausmas, tyrimo dalyviai ne tik jautėsi bejėgiai ką nors pakeisti, bet galiausiai imdavo kaltinti save dėl to, kad niekaip negali pasveikti nuo depresijos (Gensichen et al., 2012).

Bejėgiškumas dažnai susijęs su agresija (Lozowska ir Gudaitė, 2012). Viename iš šio tyrimo interviu tiriamoji pasakojo, kad negalėdama pasipriešinti destruktviu autoritetui, išmoko slėpti emocijas, ypač pyktį, iki dabar negalėdama jo aiškiai pajusti ir išreikšti. Yra žinoma, kad būtent depresija sergantiems asmenims yra būdinga nukreipti pyktį prieš save patį, Froidas (1917) tai vadino „sadžmu prieš save patį“. Depresiški asmenys retai pajunta spontanišką ar netrikdomą pyktį už save (McWilliams, 2014). Taipogi, Lozowskos ir Gudaitės (2012) tyrimas atskleidė, kad moterys, kurios vaikystėje susidūrė su tėvo agresija, žeminimu, buvo linkusios tapatintis su aukos vaidmeniu, slopinti pyktį, savo refleksijos ypač pabrėždavo bejėgiškumo ir nesaugumo išgyvenimą.

Dar viena išskirta tema - **vienpusiškas autoriteto matymas**. Tyrimo dalyvių polinkis autoritetui priskirti vien teigiamas savybes ir paneigti neigiamas gali būti siejamas su psichodinaminėje kryptyje naudojamu skėlimo gynybos mechanizmu, kuomet asmuo negeba integruoti prieštarų jausmų tam pačiam objektui, pasaulis vertinamas „gero“ ir „blogo“ principu, kiti žmonės vertinami kaip išskirtinai geri arba blogi. Tai galiausiai gali vesti prie stipraus nusivylimo, kuomet susiduriama su „gero“ asmens trūkumais (McWilliams, 2014). Gabriel ir Newman (1992) tyrimas parodė, kad skėlimo mechanizmas buvo susijęs su didesniais depresijos įverčiais ir žemesne saviverte. Taip pat, tai gali būti susiję ir su tuo, kaip asmuo mato save patį, jis taip pat gali save matyti kaip išskirtinai blogą arba gerą, žinoma, kad depresija sergantis asmenys yra linkę matyti save kaip išskirtinai blogus, nepastebėdami gerųjų savo savybių (McWilliams, 2014), kas buvo būdinga ir šio tyrimo dalyvėms.

Analizuojant santykį su vidiniu autoritetu, buvo išskirtos šios temos: **asmeninės galios pajautimo trūkumas, savivertės problemos, nepasitikėjimas savimi**.

Beveik nei viena tyrimo dalyvė nelaiko savęs autoritetu, nurodo tik atskiras sritis, kur pasižymi autoritetingumu. Tai apibūdinome **asmeninės galios pajautimo trūkumu**. Asmeninės galios stygius yra tiesiogiai susijęs su stagnacija ir desperacija nebematant perspektyvos, vilties praradimu, beprasmybės ir bejėgystės jausmu. Asmeninės galios pajautimo trūkumą galima sieti su destraktyvaus autoriteto patyrimu, kuris buvo būdingas šio tyrimo dalyvėms (Gudaitė, 2016). Bejėgystės jausmas po santykio su destraktyviu autoritetu būdingas ir kultūrinės traumas išgyvenusiems asmenims, kurie negalėjo pasipriešinti autoritariniam režimui, karinei agresijai bei priespaudai (Gailienė, 2015).

Tyrimo metu išryškėjusi **žema savivertė** bei **nepasitikėjimas savimi** literatūroje yra nurodomi kaip depresijos simptomai (TLK-10, 1992) bei sutampa su iki šiol atliktai tyrimais, kurie nurodo, kad žema savivertė bei nepasitikėjimas savimi susiję su didesniais depresijos įverčiais (Frank, Kupfer, Jacob, & Jarrett, 1987; Cheng & Furnham, 2003; Schmitz, Kugler & Rollnik, 2003; Tamušauskaitė, Vasyliūtė, Drungilienė ir Mockienė, 2015). Kadangi vidinio autoriteto veikimui yra reikalingas gebėjimas daryti įtaką ir kontroliuoti situaciją, reguliuoti santykius bei adaptyviai reaguoti į išorinį autoritetą (Gudaitė, 2016) žema savivertė bei nepasitikėjimas savimi gali būti trukdžiu vidinio autoriteto veikimui. Taip pat, yra tyrimų, nurodančių, kad žema savivertė yra susijusi su nesaugiu prieraišumu, labiausiai su nerimastingu (McCarthy, 1999) ir baimingu vengiančiuoju (Murphy ir Bates, 1997), abiem stiliams būdingas neigiamas savęs arba savęs ir kitų vaizdas. Tai gali trukdyti megzti konstruktyvų santykį su autoritetu, didinti gynibiškumo reakcijas. Balsevičienės ir Šinkariovos (2010) tyrimas atskleidė, kad savivertė yra kaip moderatorius tarp depresiškumo ir prieraišumo tipo. Pasak autorių, nesaugus prieraišumas įtakoja asmens taisykles, įsitikinimus ir veiksmams, kurie turi poveikį žmogaus savivertei. Nuolatinis nesaugiai prieraišių asmenų susirūpinimas, kad kitas svarbus asmuo paliks ar nebemylės, ar sunkumai tapti artimam su kuo nors didina depresiškumą, nes tai yra susiję su rigidiškais ir nerealistiškais įsitikinimais apie save ir savo vertingumą.

3.3 KIEKYBINĖS IR KOKYBINĖS TYRIMO DALIES REZULTATŲ APIBENDRINIMAS

Apibendrinant kiekybinio ir kokybinio tyrimo rezultatus, bus aptariami tie tyrimo komponentai, kurie išryškėjo abiejų rezultatų analizės metu.

Vienas iš kiekybinės dalies rezultatų - nerimastingo/vengiančio santykio su autoritetu ir depresiškumo sąsaja. Remiantis Grigutytės ir Gudaitės (2015) sudaryta santykio su autoritetu anketa, nerimastingas/vengiantis santykis su autoritetu pasižymi autoriteto baime, nepasitikėjimu, besąlygišku paklusimu jam bei vengimu. Tačiau visgi lieka neaišku, kaip šis santykis formuojasi, kokie yra jo ypatumai. Kokybinio tyrimo metu buvo išskirta tema, kuri padeda geriau suprasti, kaip formuojasi nerimastingas/vengiantis santykis su autoritetu ir kokia yra jo sąsaja su depresija. Tai nelygiavertiško santykio su autoritetu tema, kuri atsiskleidžia per susidūrimą su grėsme keliančiu tėvo autoritetu, o šalia to išgyvenamą bejėgiškumo pozicija (baime, bandymus slėptis, negalėjimą pasipriešinti). Literatūroje nurodoma, jog nerimastingas/vengiantis santykis formuojasi susidūrus su griežtais, kritiškais ar netgi smurtaujančiais tėvais (Bifulco et. al.,2006). Supaprastinant, galima kelti prielaidą, kad susidūrus su grėsme keliančiu autoritetu ir vėlesniuose santykiuose individas patiria autoriteto baime, išgyvena bejėgiškumo jausmą, naudoja vengimo strategijas.

Taipogi, literatūroje nurodoma, kad asmenys, kuriems būdingas nerimastingas/vengiantis prieraišumo tipas, pasižymi prastesne emocijų reguliacija, yra linkę slopinti emocijas, susiduria su sunkumais jas išreikšiant. Viename iš kokybinių interviu atsiskleidė ryškus tyrimo dalyvės negebėjimas išreikšti emocijų, negebėjimas verkti, juoktis ir ypač pykti. Pati tyrimo dalyvė šiuos sunkumus susiejo su santykiu su tėvais patirtais sunkumais, kuomet vaikystėje tėvai neleido išreikšti tikrųjų savo jausmų. Tai galėtų būti vienas iš veiksnių, paaiškinančių nerimastingo/vengiančio santykio su autoritetu ir depresijos sąsajas, kadangi yra žinoma, jog depresija susijusi su emocijų slopinimu ar jų nukreipimu prieš save (McWilliams, 2014).

Dar vienas šio tyrimo rezultatas, atsiskleidęs, abiejų tyrimo metodų metu – savivertės/pasitikėjimo savimi trūkumas. Kiekybinio tyrimo metu buvo nustatyta, kad didesni depresijos įverčiai buvo susiję su žemesne saviverte/ pasitikėjimu savimi. Kokybinio tyrimo metu, buvo atskleista, kad tyrimo dalyviai dauguma nepasitiki savimi, pasižymi žema saviverte bei nelaiko savęs autoritetais. Viena iš vidinio autoriteto stygiaus ir savivertės problemų priežasčių gali būti susidūrimas su nuvertinančiu, žeminančiu ar grėsme keliančiu autoritetu. Šią prielaidą patvirtina ir anksčiau minėti

tyrimai nurodantys sąsają tarp griežto, kritiško tėvų autoriteto ir žemos vaikų savivertės bei depresijos simptomų (Chapman, 2012; Mausner-Dorsch & Eaton, 2000; Trumpeter, Watson, O'Leary, & Weathington, 2008). Trumpai tariant, galima sakyti, kad santykiyje su destruktviu autoritetu prarandamas asmeninės galios bei savo vertės jausmas. Tai paaiškintų, kodėl depresijos atveju išgyvenamas visą apimantis bejėgiškumas, motyvacijos stygius bet kokiai veiklai bei mąstymas, jog esi nieko vertas.

Be to, vidinio autoriteto bei savivertės problemos gali būti siejamos ne tik su grėsmingo autoriteto patyrimu, bet ir su autoriteto trūkumu apskritai, kuris atsiskleidė tyrimo metu. Kai šalia nėra autoriteto, kuris nurodytų kelią, suteiktų tikėjimo ar palaikytų, nėra sudaromos pakankamos sąlygos stipriam vidinio autoriteto formavimuisi. Taipogi, šias prielaidas gali patvirtinti ir Grigutytės ir Rukšaitės (2016) tyrimas atskleidęs, kad kuo daugiau autoritetų tiriamieji turi, tuo geriau jaučiasi, yra linkę dažniau kreiptis pagalbos į artimuosius ir mažiau galvoja apie savižudybę. Taip pat, galima galima svarstyti ne tik apie autoritetų skaičiaus svarbą, bet apie santykio su autoritetu kokybę ir jo reikšmę, kadangi kokybinio interviu metu buvo atskleistas tyrimo dalyvių poreikis turėti autoritetą šalia, jausti jo palaikymą.

Apibendrinus, galima sakyti, kad santykio su autoritetu patyrimas reikšmingai susijęs su depresijos išgyvenimu, savo vertės suvokimu, vidinio autoriteto pajautimu bei gebėjimu megzti ir palaikyti santykius. Santykio su autoritetu ypatumai tarp depresija sergančiųjų verti tolimesnio tyrinėjimo.

Tyrimo ribotumai

Šis tyrimas turi nemažai ribotumų ir tobulinimo galimybių. Visų pirma tai maža tyrimo imtis, kuri neleidžia generalizuoti gautų rezultatų ir pritaikyti jų didesnei imčiai. Taipogi, respondentų skaičius lyties atžvilgiu yra netolygus, o kokybiniame tyrime buvo nagrinėjami tik moterų atsakymai, kas taip pat neleidžia tyrimo rezultatų pritaikyti didesnei imčiai. Kadangi yra žinoma, jog santykis su autoritetu skiriasi lyties atžvilgiu (Bieliauskienė, Gudaitė, 2016; Mausner-Dorsch & Eaton, 2000; Keshavarz, Baharudin, 2012;), atsižvelgti į tiriamųjų lytį būtina. Taip pat, netolygus tyrimo dalyvių amžiaus pasiskirstymas riboja tyrimo rezultatų patikimumą, kadangi amžius taip pat gali daryti įtaką santykiui su autoritetu, ypač atsižvelgiant į tai, jog vyresniesiems yra tekę išgyventi šalies okupacinį laikotarpį, kuris turėjo didelės reikšmės santykio su autoritetu formavimuisi (Bieliauskienė, Gudaitė, 2016; Gailienė, 2017). Taip pat, tyrimo metu gautas žemas konstruktyvaus santykio su autoritetu skalės suderintumas

mažina rezultatų patikimumą, atliekant pakartotinį tyrimą turėtų būti užtikrinamas pakankamas šios skalės vidinis suderintumas.

Be to, tyrimas būtų informatyvesnis, jeigu tarpusavyje būtų lyginamos klinikinė ir neklinikinė imtis. Taip pat, tyrimo patikimumas būtų didesnis į pagalbą pasitelkiant kelis ekspertus, kurie nepriklausomai vienas nuo kito atliktų kokybinę analizę. Galiausiai, depresijos diagnozė gali būti labai nevienareikšmiška, nulemta daugybės išorinių ar vidinių faktorių, tad atliekant pakartotinį tyrimą būtų pravartu skirti daugiau laiko gilinimuisi į sutrikimo istoriją (atsiradimo laikotarpį ir galimas priežastis, trukmę ir kt.).

IŠVADOS

1. Aukštesni depresijos įverčiai susiję su labiau nerimastingu/vengiančiu santykiu su autoritetu, kuris pasižymi autoriteto baime, nesaugumo jausmu ir vengimu.
2. Didesnis depresiškumas susijęs su žemesne saviverte/pasitikėjimu savimi. Kokybinis tyrimas papildė šiuos rezultatus, atskleidamas tiriamųjų nepasitikėjimą savimi, žemos savivertės pojūtį bei vidinio autoriteto stygių.
3. Kokybinio tyrimo metu išryškėjo susidūrimas su grėsmę keliančiu tėvo autoritetu. Susidūrimo metu buvo išgyvenama baimė, bejėgiškumas, negalėjimas pasipriešinti. Keliami prielaida, kad susidūrimas su grėsmę keliančiu autoritetu vaikystėje yra susijęs su asmeninės galios ir savo vertės jausmo praradimu tarp depresija sergančiųjų.
4. Tiriamosios neigė abiejų arba vieno iš tėvų autoritetą. Apskritai, atsiskleidė autoriteto, kuris nurodytą kelią, įkvėptų ir palaikytų, trūkumas.
5. Kokybinis tyrimas atskleidė autoriteto suvokimo vienpusiškumą. Autoritetas suvokiamas kaip pasižymintis išskirtinai teigiamomis savybėmis, neigiami autoriteto trūkumai.

Literatūra

- Abraham, K. (1911). *Notes on the psychoanalytic investigation and treatment of manic depressive insanity and allied conditions. In Selected papers on psychoanalysis*. New York: Basic.
- Abraham, K. (1916). *The first pregenital stage of the libido. In Selected papers on psychoanalysis*. New York: Basic Books.
- Agerup, T., Lydersen, S., Wallander, J., & Sund, A. M. (2014). Maternal and paternal psychosocial risk factors for clinical depression in a Norwegian community sample of adolescents. *Nordic Journal of Psychiatry*, 69(1), 35–41. doi:10.3109/08039488.2014.91902
- Ainsworth, M. D., Blehar, M. C., Waters, E., & Woh, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. NJ: Erlbaum.
- Albert, P. (2015). Why is depression more prevalent in women? *Journal of Psychiatry & Neuroscience*, 40(4), 219–221.
- Amawi, N., Mollica, R. F., Lavelle, J., Osman, O., & Nasir, L. (2014). Overview of Research on the Mental Health Impact of Violence in the Middle East in Light of the Arab Spring. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 202(9), 625–629.
- Arendt, H. (1978). *Between Past and Future: Eight exercises in political thought*. New York: Penguin books.
- Bagby, R. M., Cox, B. J., Schuller, D.R., Levitt, A.J., Swinson, R.P., Joffe, R.T. (1992). Diagnostic specificity of the dependent and selfcritical personality dimensions in major depression. *Journal of Affective Disorders*, 26, 59–64.
- Bagdonas, A., Rimkutė, E. (1993). *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Balsevičienė, B. (2008). Suaugusiųjų prierašumo sąsajos su nerimastingumu ir depresiškumu. Magistro tezė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Balsevičienė, B., Šinkariova, L. (2010). Savivertės reikšmė suaugusiojo prierašumo ir depresiškumo sąsajoms. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, 6(9).
- Barbara, M. & Bates, G. W. (1997). Adult attachment style and vulnerability to depression. *Personality and Individual Differences*, 22(6), 835 -884.
- Barber, B., Stolz, H., Olsen, J., Collins, W., & Burchinal, M. (2005). Parental Support, Psychological Control, and Behavioral Control: Assessing Relevance across Time, Culture, and Method. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 70(4), 1-147.
- Barbierato, C. (2015). AŠ IR KITAS : SOCIALINIAI IR FILOSOFINIAI UGDYMO ASPEKTAI Pedagoginio autoriteto sampratos ontologinės perspektyvos link. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 35, 103–112.
- Bartels, M., Cacioppo, J. T., Beijsterveldt, T. C. E. M., & Boomsma, D. I. (2013). Exploring the Association Between Well-Being and Psychopathology in Adolescents. *Behavior Genetics*, 43(3), 177–190. doi:10.1007/s10519-013-9589-7
- Bartholomew, K., Horowitz, L. M. (1991). Attachment Styles Among Young Adults: A Test of a Four-Category Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2, 226-244;
- Beck, A.T., Ward, C.H., Mendelsohn, M., Mock, J., Erbaugh, J. (1961) An inventory for measuring depression. *Archives of General Psychiatry* 4, 561-571.

- Beck, A. T., Steer, R., A., Carbin, M., G. (1988). Psychometric properties of the Beck Depression Inventory: Twenty five years of evaluation. *Clinical Psychology Review*, 8(1), 77-100.
- Bifulco, A., Moran, P. M., Ball, C., Bernazzani O. (2002). Adult attachment style. I: Its relationship to clinical depression. *Soc Psychiatr Epidemiol*, 37, 50-59.
- Bifulco, A., Kwon, J., Jacobs, C., Moran P.M., Bunns, A., & Beer, N. (2006). Adult attachment style as mediator between childhood neglect/abuse and adult depression and anxiety. *Social Psychiatry*, 41, 796–805.
- Bifulco, A., Moran, P. M., Ball, C., & Lillie, A. (2007). Adult attachment style. II: Its relationship to psychosocial depressive-vulnerability. *Social Psychiatry Epidemiology*, 37, 60–67.
- Brennan, K. A., Clark, C. L., Shaver, P. R. (1998). *Self-Report Measurement of Adult Attachment. Attachment Theory and Close Relationships*. New York: Guilford Press;
- Bochenski, J. M. (2004). *Kas yra autoritetas? Įvadas į autoriteto logiką*. Vilnius: Mintis.
- Bonnet, F., Irving, K., Terra, J.-L., Nony, P., Berthezène, F., & Moulin, P. (2005). Anxiety and depression are associated with unhealthy lifestyle in patients at risk of cardiovascular disease. *Atherosclerosis*, 178(2), 339–344.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Loss*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: vol 2. Separation: anxiety and anger*. Basic Books: New York
- Bunevičius, R., Dembinskas, A. (1992). *TLK 10 psichikos ir elgesio sutrikimai: klinika ir diagnostika*. (Red.). Lietuvos psichiatrijos asociacija. Leidybos komitetas, Pasaulinė sveikatos organizacija.
- Chapman, A. V. (2012). Parental authority, parental nurturance, depression and self-esteem among Latino emerging adults. *ProQuest Dissertations and Theses*, 128.
- Comijs, H., van Exel, E., Mast, R., Paauw, A., Voshaar, R., Stek, M. L. (2013). Childhood abuse in late-life depression. *J Affect Disord*. 147(1-3).
- Cheng, H., & Furnham, A. (2003). Personality, self-esteem, and demographic predictions of happiness and depression. *Personality and Individual Differences*, 34(6), 921–942.
- Critelli, J. W., Gabriel, M. T., Ee, J. S., & Neumann, K. F. (1992). *Splitting as a Predictor of Depression. Perceptual and Motor Skills*, 75(2), 613–614. doi:10.2466/pms.1992.75.2.613
- Crowell, J. A., Treboux, D., & Waters, E. (2002). Stability of attachment representations: The transition to marriage. *Developmental Psychology*, 38(4), 467–479. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.38.4.467>
- Critelli, J. W., Gabriel, M. T., Ee, J. S., & Neumann, K. F. (1992). Splitting as a Predictor of Depression. *Perceptual and Motor Skills*, 75(2), 613–614. doi:10.2466/pms.1992.75.2.613
- Comer R., J. (2005). *Abnormal psychology*. New York: Worth Publishers.
- Darling N., Steinberg L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487–496.
- Dieckmann, H. (1997). Some Aspects of the Development of Authority. *Journal of Analytical Psychology*, 22(3), 230-242.
- Cramer, D. (2004). Emotional Support, Conflict, Depression, and Relationship Satisfaction in a Romantic Partner. *The Journal of Psychology*, 138(6), 532-542, DOI: [10.3200/JRLP.138.6.532-542](https://doi.org/10.3200/JRLP.138.6.532-542)

- Eley, T. C., Lian, H., Plomin, R., Sham, P., Sterne, A., Williamson, R., Purcell, S. (2004). Parental Familial Vulnerability, Family Environment, and Their Interactions as Predictors of Depressive Symptoms in Adolescents. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 43(3), 298-306.
- Fandiño-Losada, A., Forsell, Y., & Lundberg, I. (2012). Demands, skill discretion, decision authority and social climate at work as determinants of major depression in a 3-year follow-up study. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 86(5), 591–605. doi:10.1007/s00420-012-0791-3
- Graziano, F., Bonino, S., & Cattellino, E. (2009). Links between maternal and paternal support, depressive feelings and social and academic self-efficacy in adolescence. *European Journal of Developmental Psychology*, 6(2), 241-257. DOI: 10.1080/17405620701252066
- Ferrari, A. J., Charlson, F. J., Norman, R. E., Patten, S. B., Freedman, G., Murray, C. J. L., Vos, T., Whiteford, H. A. (2013). Burden of Depressive Disorders by Country, Sex, Age, and Year: *Findings from the Global Burden of Disease Study 2010*. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001547>
- Frank, E., Kupfer, D. J., Jacob, M., & Jarrett, D. (1987). Personality features and response to acute treatment in recurrent depression. *Journal of Personality Disorders*, 1, 14-26.
- Freud, S. (1917). Mourning and melancholia. In *Collected papers* (Vol. 4, p. 152–172). London: Hogarth Press and the Institute of Psychoanalysis.
- Freud, S. (1999). *Anapus malonumo principio*. Vilnius: Vyturys.
- Fonagy, P., Leigh, T., Steele, M., Steele, H., Kennedy, R., Mattoon, G., Target, M., & Gerber, A. (1996). The relationship of attachment status, psychiatric classification, and response to psychotherapy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 22–31.
- Gailienė, D. (2015). *Gyvenimas po lūžio. Kultūrinių traumų padariniai*. Vilnius: Eugrimas
- Gara, M. A., Woolfolk, R. L., Cohen, B. D., Goldston, R. B., Allen, L. A., & Novalany, J. (1993). Perception of self and other in major depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 102(1), 93–100. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.102.1.93>
- Gensichen, J., Guethlin, C., Sarmand, N., Sivakumaran, D., Jäger, C., Mergenthal, K., Petersen, J. J. (2012). Patients' perspectives on depression case management in general practice – A qualitative study. *Patient Education and Counseling*, 86(1), 114–119. doi:10.1016/j.pec.2011.02.020
- Giddens, A. (2000). *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai
- Grigutytė, N. ir Rukšaitė, G. (2016). Lithuanian Historical Heritage: Relation with Authority and Psychological Well-being. *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences*, eISSN: 2357-1330, 274-284. Paimta iš: <http://dx.doi.org/10.15405/epsbs.2016.07.02.27>
- Gooden, W., & Toye, R. (1984). Occupational dream, relation to parents and depression in the early adult transition. *Journal of Clinical Psychology*, 40(4).
- Gudaitė, G. (2008). *Santykis ir pokytis. Tarpasmeninių ryšių gelminės prielaidos ir psichoterapija*. Vilniaus universiteto leidykla: Vilnius.
- Gudaitė, G. (2014). *Psichoterapijos veiksmingumas: terapijos veiksniai ir subjektyviai išgyvenami pokyčiai. Kolektyvinė monografija*. Vilniaus universiteto leidykla: Vilnius.
- Gudaitė, G. (2016). *Santykis su autoritetu ir asmeninės galios pajauta*. Vilniaus universiteto leidykla: Vilnius.

- Hedelin, B., Strandmark, M. (2001). The meaning of depression from the life-world perspective of elderly women. *Issues in Mental Health Nursing*, 22(4), 401-420.
- Hewitt, P. L., Caelian, C. F., Flett, G. L., Sherry, S. B., Collins, L., & Flynn, C. A. (2002). Perfectionism in children: associations with depression, anxiety, and anger. *Personality and Individual Differences*, 32(6), 1049–1061.
- Hipwell, A., Keenan, K., Kasza, K., Leober, R., Leober, M., Bean, T. (2008). Reciprocal Influences Between Girls' Conduct Problems and Depression, and Parental Punishment and Warmth: A Six year Prospective Analysis. *J Abnorm Child Psychol* 36, 663–677 <https://doi.org/10.1007/s10802-007-9206-4>
- Iyer, Ksithija & Khan, Zaved. (2012). Depression – A Review. *Research Journal of Recent Sciences*, 1, 79-87.
- Kadam, U.T., Croft, P., McLeod, J., Hutchinson, M. (2001). A qualitative study of patients' views on anxiety and depression. *British Journal of General Practice*, 51, 375-380
- Kane, P., & Garber, J. (2004). The relations among depression in fathers, children's psychopathology, and father-child conflict: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 24(3), 339–360. doi:10.1016/j.cpr.2004.03.004
- Kelley, S. A., Brownell, C. A., & Campbell, S. B. (2000). Mastery motivation and self-evaluative affect in toddlers: Longitudinal relations with maternal behavior. *Child Development*, 71, 1061-1071
- Kendler, K. S., & Gardner, C. O. (2014). Sex Differences in the Pathways to Major Depression: A Study of Opposite-Sex Twin Pairs. *American Journal of Psychiatry*, 171(4), 426–435.
- Keshavarz, S., & Baharudin, R. (2012). The moderating role of gender on the relationships between perceived paternal parenting style, locus of control and self-efficacy. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 32, 63–68. doi:10.1016/j.sbspro.2012.01.011
- King, K. A., Vidourek, R. A., & Merianos, A. L. (2016). Authoritarian parenting and youth depression: Results from a national study. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 44(2), 130–139.
- Klein, M. (1932). The Psychoanalysis of Children. *The International Psycho-analytical Library*, 22.
- Klein, H. A., O'bryant, K., & Hopkins, H. R. (1996). Recalled Parental Authority Style and Self-Perception in College Men and Women. *The Journal of Genetic Psychology*, 157(1), 5–17. doi:10.1080/00221325.1996.9914842
- Kobak, R.R, Sudler, N., Gamble, W. (1991). Attachment and depressive symptoms during adolescence: A developmental pathways analysis. *Developmental Psychopathology*, 3, 461–474.
- Laible, D. J., & Carlo, G. (2004). The Differential Relations of Maternal and Paternal Support and Control to Adolescent Social Competence, Self-Worth, and Sympathy. *Journal of Adolescent Research*, 19(6), 759–782. doi:10.1177/0743558403260094
- Lagace-Se'guin, D. G., & d'Entremont, M.-R. L. (2006). Less than optimal parenting strategies predict maternal low-level depression beyond that of child transgressions. *Early Child Development and Care*, 176, 343–355.
- Lamers, F., Oppen, P., Comijs, H. C, Smit, J. H., Spinhoven, P., Balkom, A. J. L. M., Nolen, W., Zitman, F. G., Beekman, A. T. F., Penninx, B. W. J. H. (2011). Comorbidity patterns of anxiety and depressive disorders in a large cohort study: the Netherlands Study of Depression and Anxiety (NESDA). *J Clin Psychiatry*, 72(3), 341-348. doi:10.4088/JCP.10m06176blu

- Laukkanen, J., Ojansuu, U., Tolvanen, A., Alatupa, S., & Aunola, K. (2014). Child's Difficult Temperament and Mothers' Parenting Styles. *Journal of Child and Family Studies*, 23(2), 312-323.
- Locke, L. M., & Prinz, R. J. (2002). Measurement of parental discipline and nurturance. *Clinical Psychology Review*, 22(6), 895-929.
- Lozovska, J., Gudaitė, G. (2010). Moterų agresijos ir tėvo kompleksų sąsajos. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, 6.
- Layne, J. A., Porcerelli, J. H., & Shahar, G. (2006). Psychotherapy of Self-Criticism in a Case of Mixed Anaclitic-Introjective Depression. *Clinical Case Studies*, 5(5), 421–436.
- Lunevičiūtė, Ū., Žilinskaitė, G., & Gudaitė, G. (2015). Onkologine liga sergančių žmonių gyvenimo kokybės ir reakcijų į trauminį įvykį sąsajos bei santykio su autoritetais ypatumai įveikiant traumą. *Jmpd*, 4, 1–5.
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). *Socialization in the context of the family: Parent- child interaction*. In P. H. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology (4th Ed.)*. New York: Wiley.
- Mahoney, J. L., Schweder, A. E., & Stattin, H. (2001). Structured after-school activities as a moderator of depressed mood for adolescents with detached relations to their parents. *Journal of Community Psychology*, 30(1), 69–86. doi:10.1002/jcop.1051
- Mahler, M. S., Pine, F., Bergman, A. (1975). *The Psychological Birth of the Human Infant. Symbiosis and Individuation*. New York: Basic Books, Inc.
- Marcus, M., M., Yasamy, T., Ommeren, M., Chisholm D., Saxena, S., WHO Department of Mental Health and Substance Abuse. (2012). Depression: a global public health concern. *World Health Organisation Paper On Depression*. Prieiga per internetą: https://www.who.int/mental_health/management/depression/who_paper_depression_wfmh_2012.pdf
- Marganska, A., Gallagher, M., & Miranda, R. (2013). Adult attachment, emotion dysregulation, and symptoms of depression and generalized anxiety disorder. *American Journal of Orthopsychiatry*, 83(1), 131–141. doi:10.1111/ajop.12001
- Mausner-Dorsch, H., & Eaton, W. W. (2000). Psychosocial work environment and depression: Epidemiologic assessment of the demand-control model. *American Journal of Public Health*, 90(11), 1765–1770
- McWilliams, N. (2014). *Psichoanalitinė diagnostika. Asmenybės struktūros samprata klinikiniam procese*. Vilnius: Vaistų žinios.
- Nihart, T., Lersch, K. M., Sellers, C. S., & Mieczkowski, T. (2005). Kids, cops, parents and teachers: Exploring juvenile attitudes toward authority figures. *Western Criminology Review*, 6(1), 79–88.
- Patock-Peckham, J. A., & Morgan-Lopez, A. A. (2009). Mediational Links Among Parenting Styles, Perceptions of Parental Confidence, Self-Esteem, and Depression on Alcohol-Related Problems in Emerging Adulthood. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 70(2), 215–226.
- Patel, V. (2001). *Cultural factors and international epidemiology*. *British Medical Bulletin*, 57(1), 33–45. doi:10.1093/bmb/57.1.33
- Petronytė-kvedarauskienė, D., & Gudaitė, G. (2018). NARCISISTINIŲ ASMENYBIŲ SANTYKIO SU AUTORITETU PATYRIMAS : KOKYBINĖ ANALIZĖ, 40–46.

- Permuy, B., Merino, H., & Fernandez-Rey, J. (2010). Adult attachment styles and cognitive vulnerability to depression in a sample of undergraduate students: The mediational roles of sociotropy and autonomy. *International Journal of Psychology, 45*(1), 21–27.
- Piko, B. F., & Balázs, M. Á. (2012). Control or involvement? Relationship between authoritative parenting style and adolescent depressive symptomatology. *European Child & Adolescent Psychiatry, 21*(3), 149–155. doi:10.1007/s00787-012-0246-0
- Pryce, C. R., Azzinnari, D., Spinelli, S., Seifritz, E., Tegethoff, M., & Meinlschmidt, G. (2011). *Helplessness: A systematic translational review of theory and evidence for its relevance to understanding and treating depression. Pharmacology & Therapeutics, 132*(3), 242–267. doi:10.1016/j.pharmthera.2011.06.006
- Reeb, B. T., Conger, K. J. & Wu, Ed-Y. (2010). Paternal depressive symptoms and adolescent functioning: the moderating effect of gender and fathers hostility. *Fathering, 8*(1), 131-142.
- Rigby, K., & Rump, E. E. (1981). Attitudes towards parents and institutional authorities during adolescence. *The Journal of Psychology Interdisciplinary and Applied, 109* (1), 109–118. doi:10.1080/00223980.1981.9915293.
- Rimes, K. A., & Watkins, E. (2005). The effects of self-focused rumination on global negative self-judgements in depression. *Behaviour Research and Therapy, 43*(12), 1673 - 1681. doi:10.1016/j.brat.2004.12.002
- Rholes, W. S, Simpson, J.A, Stevens, J.G. (1998). *Attachment orientations, social support and conflict resolution in close relationships*. Guilford Press: New York, London.
- Roberts, J.E, Gotlib, I.H, Kassel, J.D. (1996). Adult attachment security and symptoms of depression: The mediating role of dysfunctional attitudes and low self-esteem. *J Pers Soc Psychol, 70*, 310–320.
- Sachs- Ericsson, N., Verona, E., Joiner, T. & Preacher, K., J. (2006). Parental verbal abuse and the mediating role of self- criticism in adult internalizing disorders. *Journal of Affective disorders, 93*(1-3), 71-78.
- Segal, H. (1988). *Introduction to the Work of Melanie Klein*. London: Karnac Books, 1988.
- Sharma, M., Sharma, N., & Yadava, A. (2011). Parental styles and depression among adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology, 37*(1), 60–68.
- Sheeber, L, Hops, H., Davis, B. (2001).Family processes in adolescent depression. *Clin Child Fam Psychol Rev, 4*, 19–35.
- Strage, A. A. (1998). Family context variables and the development of self-regulation in college students. *Adolescence, 33*, 17–32.
- Sorajjakool, S., Aja, V., Chilson, B., Ramírez-Johnson, J., & Earll, A. (2008). Disconnection, Depression, and Spirituality: A Study of the Role of Spirituality and Meaning in the Lives of Individuals with Severe Depression. *Pastoral Psychology, 56*(5), 521–532.
- Tamušauskaitė, J., Vasyliūtė, I., Drungilienė, D., Mockienė, V. (2015). DEPRESIJA SERGANČIŲ ASMENŲ GYVENIMO KOKYBĖ. *Visuomenės sveikata*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakultetas.
- Tanaka, H., Sasazawa, Y., Suzuki, S., Nakazawa, M., & Koyama, H. (2011). Health status and lifestyle factors as predictors of depression in middle-aged and elderly Japanese adults: a seven-year follow-up of the Komo-Ise cohort study. *BMC Psychiatry, 11*(1).

- TLK-10 Psichikos ir elgesio sutrikimai: klinika ir diagnostika. (1997). Kaunas: Medicina
- Trumpeter, N. N., Watson, P. J., O'Leary, B. J., & Weathington, B. L. (2008). Self-functioning and perceived parenting: Relations of parental empathy and love inconsistency with narcissism, depression, and self-esteem. *Journal of Genetic Psychology, 169*(1), 51–71.
- Toussaint, L. L., Marschall, J. C., & Williams, D. R. (2012). Prospective Associations between Religiousness/Spirituality and Depression and Mediating Effects of Forgiveness in a Nationally Representative Sample of United States Adults. *Depression Research and Treatment, 13*(3), 261–270.
- Jorm, A. F., Christensen, H., Medway, J., Korten, A. E., Jacomb, P. A., Rodgers, B. (2000). Public belief systems about the helpfulness of interventions for depression: associations with history of depression and professional help-seeking. *Social Psychiatry Psychiatric Epidemiology, 211–219*.
- Juodkūnė, I. (2019). *Rytoj vėl patekės saulė. Autobiografinis romanas*. Vilnius: Alma littera.
- Vilkaitė, R. (2016). Santykio su autoritetu ir auklėjimo stilių sąsajos. *Jaunųjų mokslininkų psichologų darbai, 5*. doi: [http:// dx.doi.org/10.15388/JMPD.2016.5.7](http://dx.doi.org/10.15388/JMPD.2016.5.7)
- Zech, E., De Ree, F., Berenschot, F., & Stroebe, M. (2006). Depressive affect among health care seekers: How it is related to attachment style, emotional disclosure, and health complaints. *Psychology, Health & Medicine, 11*(1), 7–19. doi:10.1080/13548500500344255
- Zimmermann, P., & Becker-Stoll, F. (2002). Stability of attachment representations during adolescence: the influence of ego-identity status. *Journal of Adolescence, 25*(1), 107–124. doi:10.1006/jado.2001.0452
- Wauterickx, N., Gouwy, A., & Bracke, P. (2006). Parental Divorce and Depression. *Journal of Divorce & Remarriage, 45*(3-4), 43–68.
- Weissman, M., Pilowsky, D., Wickramaratne, P., Talati, A., Wisniewski, S. R, Fava, M., Hughes, C. W, Garber, J., Malloy, E., King, C. A, Cerda, G., Sood, A. B, Alpert, J. E, Trivedi, M. H, Rush, A.J. (2006). Remissions in maternal depression and child psychopathology: A STAR*D-child report. *JAMA. 295*(12)
- Wertz, K. (2013). *Inner Authority and Jung's Model of Individuation*. BAJA.
- West, M., & George, C. (2002). Attachment and dysthymia: The contributions of preoccupied attachment and agency of self to depression in women. *Attachment & Human Development, 4*(3), 278–293. doi:10.1080/14616730210167258
- WHO. (2020) .Depression. Prieiga per internetą: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/depression>
- Widom, C. S., DuMont, K., & Czaja, S.J. (2007). A prospective investigation of major depressive disorder and comorbidity in abused and neglected children grown up. *Archives of General Psychiatry, 64*, 49-56.
- Wulczyn, F., Barth, R. P., Yuan, Y. T., Jones Harden, B., & Landsverk, J. (2005). *Beyond common sense: Child welfare, child well-being, and the evidence for policy reform*. New Brunswick, NJ: Aldine Transaction.

Priedai

1 priedas. Santykio su autoritetu vertinimo skalė (Grigutytė ir Gudaitė, 2015)

Santykio su autoritetu vertinimo skalė

Žemiau pateikta skalė skirta įvertinti santykiui su autoritetu. Tinkamus atsakymus pažymėkite varnele „V“ skalėje nuo „visiškai tinka“ iki „visiškai netinka“. Anketoje nėra nei teisingų, nei klaidingų atsakymų, mums labai svarbi Jūsų asmeninė nuomonė.

Kiek žmonių įvardintumėte savo autoritetais:

- nė vieno
- vieną
- 2 – 3
- 4 ir daugiau

Prašome prie kiekvieno toliau pateikto teiginio pažymėti, kiek teiginys Jums tinka (skalėje nuo – visiškai tinka, iki – visiškai netinka).

Nr.	Visiškai tinka	Tinka	Nei tinka, nei netinka	Netinka	Visiškai netinka
1. Save apibūdinčiau kaip stiprią asmenybę	☐	☐	☐	☐	☐
2. Gebu daryti įtaką kitiems žmonėms	☐	☐	☐	☐	☐
3. Man patinka užimti vadovaujamą poziciją	☐	☐	☐	☐	☐
4. Gerai jaučiuosi, kai galiu pakovoti už silpnesnį	☐	☐	☐	☐	☐
5. Pasitikiu savimi ir galiu intuityviai priimti gerus sprendimus	☐	☐	☐	☐	☐
6. Yra tekę priešintis stipresnių už mane reikalavimams	☐	☐	☐	☐	☐
7. Esu linkęs maištauti prieš autoritetą	☐	☐	☐	☐	☐
8. Man svarbu priešintis net ir tada, kai tai neduoda jokios naudos	☐	☐	☐	☐	☐
9. Kai reikia priimti atsakomybę, esu linkęs (-usi) apsimesti silpnesnis (-ė)	☐	☐	☐	☐	☐
10. Man atrodo, kad aš bijojau egzaminų labiau negu kiti	☐	☐	☐	☐	☐
11. Patiriu (patirdavau) didžiulį nerimą, kai turiu (turėdavau) bendrauti su vadovu (-e)	☐	☐	☐	☐	☐
12. Mano gyvenime buvo daug situacijų, kai turėjau paklusti kito (-os) valiai	☐	☐	☐	☐	☐
13. Bendraudamas (-a) su autoritetais norėčiau būti drąsesnis (-ė)	☐	☐	☐	☐	☐
14. Man atrodo, aš turiu nepilnavertiškumo kompleksą	☐	☐	☐	☐	☐
15. Gebu užmegzti ryšį su autoritetais	☐	☐	☐	☐	☐

16. Tikėjimas aukštesnėmis galiomis gali padėti įveikti krizes	☐	☐	☐	☐	☐
17. Jaučiu, kad yra jėgos, kurios saugo mane	☐	☐	☐	☐	☐
18. Dvasinė praktika man padeda atgauti pusiausvyrą	☐	☐	☐	☐	☐
19. Esu sutikęs tikrų autoritetų ir prisimenu juos su gilia pagarba	☐	☐	☐	☐	☐
Nr.	Visiškai tinka	Tinka	Nei tinka, nei netinka	Netinka	Visiškai netinka
20. Tarpasmeniniuose santykiuose man svarbu įrodyti savo tiesą	☐	☐	☐	☐	☐
21. Mano tėvai manimi didžiuojasi (-iavosi)	☐	☐	☐	☐	☐
22. Turėjau mokytoją, kurį (-ią) galiu vadinti mokytoju (-a) iš didžiosios raidės	☐	☐	☐	☐	☐
23. Mokytojai vertino mano nuomonę	☐	☐	☐	☐	☐
24. Mokykloje bijojau netikėto mokytojo (-os) pykčio	☐	☐	☐	☐	☐
25. Mokykloje man teko patirti daug mokytojų pažeminimo	☐	☐	☐	☐	☐
26. Mano viršininkai yra geri profesionalai	☐	☐	☐	☐	☐
27. Man yra tekę sutikti žmonių, kurie gali būti geri dvasinio tobulėjimo vadovai	☐	☐	☐	☐	☐
28. Manau, kad žmogaus gyvenimo pilnatvė priklauso nuo gero santykio su dvasiniu vadovu	☐	☐	☐	☐	☐

2 priedas. Demografinių duomenų anketa (Grigutytė ir Gudaitė, 2015)

DEMOGRAFINIAI DUOMENYS

Žemiau pateikti keli klausimai apie Jus. Prašome varnele pažymėti arba įrašyti (kur nurodyta) Jums tinkantį atsakymą

1. Jūsų lytis:

- vyras
- moteris

2. Jūsų gimimo metai

3. Jūsų gyvenamoji vieta:

- didmiestis (Vilnius, Kaunas, Klaipėda)
- miestas
- miestelis/kaimas

4. Jūsų išsilavinimas:

- pradinis
- pagrindinis
- vidurinis
- aukštesnysis arba neuniversitetinis aukštasis (technikumas, kolegija)
- universitetinis aukštasis, bakalauro laipsnis
- universitetinis aukštasis, magistro laipsnis
- kita (*įrašykite*):.....

5. Jūsų šeiminei padėtis:

- nevedęs / netekėjusi
- vedęs / ištekejusi
- gyvenu su partneriu (-e)
- išsiskyręs (-usi)
- našlys (-ė)

6. Gyvenu vienas:

- taip (*pereikite prie 8 klausimo*)
- ne

7. Su manimi gyvena (*pažymėkite visus tinkamus atsakymus*):

- partneris (-ė) / sutuoktinis (-ė)
- mama ir / ar tėvas
- broliai / seserys
- seneliai
- draugai
- kita (*įrašykite*):.....

8. Ar turite vaikų?

- taip
- ne

9. Kuo užsiimate? (*pažymėkite visus tinkamus atsakymus*)

- dirbu
- studijuoju/mokausi
- esu pensininkas (-ė)
- kita (*įrašykite*).....

10. Jūsų įgyta specialybė (*įrašykite*):

11. Jūsų pareigos (arba buvusios pareigos, jei šiuo metu nedirbate): (*pažymėkite visus tinkamus atsakymus*):

- vadovas (-ė)
- pavaldinys (-ė)
- dirbate savarankiškai / vykdate individualią veiklą
- kita (*įrašykite*)

12. Jūs esate:

- tikintis (-i)
- netikintis (-i)
- neapsisprendęs (-usi)

13. Jūsų visuomeninis aktyvumas (*pažymėkite visus tinkamus atsakymus*):

- dalyvauju asociacijų, draugijų veikloje
- užsiimu savanoriška veikla
- priklausau politinei partijai
- priklausau kitai formaliai ar neformaliai grupei
- nedalyvauju visuomeninėje veikloje

14. Tarp Jūsų šeimos narių yra (*pažymėkite visus tinkamus atsakymus*):

- buvęs tremtinys (-ė)
- buvęs politinis kalinys (-ė)
- pokario rezistencijos dalyvis (-ė)
- kitaip nukentėjęs (-usi) nuo sovietinių represijų
- nukentėjęs (-usi) nuo nacių represijų
- dalyvavęs (-usi) pasipriešinimo sovietinei sistemai veikloje
- nukentėjęs (-usi) nuo kitų Lietuvą sukrėtusių istorinių įvykių (*įrašykite*)
- nei vienas atsakymas netinka

3 priedas. Pusiau struktūrinto interviu, skirto santykio su autoritetu ypatumams atskleisti klausimai

1. Kokius jausmus jums sukelia autoriteto sąvoka?
2. Kas Jūsų nuomone yra geras autoritetas? Gal galite papasakoti epizodą iš savo gyvenimo ?
3. Kas Jūsų nuomone yra blogas autoritetas? Gal galite papasakoti epizodą iš savo gyvenimo ?
4. Ar norėtumėte dar ką nors papasakoti ?
5. Ar Jūsų tėvai veikia/veikė santykį su autoritetais?
6. Kaip įsivaizduojate gyvenimą be autoriteto? Galbūt buvo situacijų kuomet ilgėjotės autoriteto?
7. Kokiose situacijose jūs jaučiatės autoritetingas? Ar galite duoti pavyzdį?
8. Jeigu esate autoritetas, tai koks ?

4 priedas. Sutikimo dalyvauti tyrime pavyzdys

ASMENS SUTIKIMAS DALYVAUTI TYRIME

Aš, Gintvilė Šurvelytė, Vilniaus universiteto, Filosofijos fakulteto, klinikinės psichologijos magistro 2 kurso studentė, vadovaujama prof., dr. (HP) Gažinos Gudaitės, rengiu magistro baigiamąjį darbą tema:

„Sergančiųjų depresija santykio su autoritetu ypatumai”

Tyrimo tikslas: atskleisti santykio su autoritetu ypatumus tarp depresija sergančiųjų.

Tyrimo metodas: kokybinis interviu.

Tyrimo vykdymo laikotarpis: 2020-02-25- 2020-03-31

Tyrimo dalyvio teisės: anonimiškumas ir gautų duomenų konfidencialumas garantuojamas. Apibendrinti tyrimo rezultatai bus panaudoti tyrimo tikslui įgyvendinti. Iškilus neaiškumams tyrimo dalyvis gali kreiptis el. paštu: gintvile.survelyte@gmail.com arba telefonu: +37062406121

Tyrimą atliekantis studentas:
(vardas, pavardė, parašas)

Aš,,
(tyrimo dalyvio vardas, pavardė)

Sutinku dalyvauti Vilniaus universiteto, Filosofijos fakulteto
studentės.....
(tyrimą atliekančio studento vardas pavardė)

atliekame tyrime.

(tyrimo dalyvio parašas)

(data)

5 priedas. Pirminio kodavimo pavyzdys

Transkribuoto interviu ženklų reikšmės:

T: - tyrėja

L: -tyrimo dalyvė, Laima (vardas pakeistas)

< > - pauzė

_____ pabraukimas reiškia, žodis ar žodžių junginys labai akcentuojamas

() – balso tono apibūdinimas

<p>[...]</p> <p>T: <i>O ar galėtumėte duoti blogo autoriteto pavyzdį iš savo gyvenimo?</i></p> <p>L: Galbūt tai buvo mano < > Tėvai. Ir mano galbūt draugių tėvai, kur irgi lankydavausi < > Ir < > panašią situaciją matydavau. Kad ten tėvai irgi nebuvo autoritetas.</p> <p>T: <i>Ar galėtumėte šiek tiek praplėsti?</i></p> <p>L: Na pavyzdžiui (atsikrenkščia), šeimoj nuo mažens mes bijojom tėvo su broliu ir mama. Už tai, kad buvo pageriantis < > Ir toksai rėkaujantis, visą laiką bardavosi. Mama mano buvo gera, bet jinai mūsų neapgynė, nu prieš tėvą ir mum patiem neleido apsiginti.</p> <p>T: <i>Ką turite omenyje, neleido apsiginti?</i></p> <p>L: Reiškia tėvas rėkauja, nu mama irgi galėjo kažkaip tai pasipriešinti tam. Jinai tikriausiai bijojo ir jinai pati nepasipriešino ir mum visada sakydavo: „vaikai, tik patylėkit, tik nieko nesakykit, parėkaus ir nustos”, va šitaip būdavo. Ir išmokom tylėti. Išmokau tylėti, nemoku apsiginti, jeigu vat būtų kažkokia tai situacija, tai, nu gal apsiginčiau...Biškį vis tiek tie pokyčiai įvyko...Gyvenime tai vis tiek kažką išmoksi.Bet jau tokio pasitikėjimo savim kaip ir nėra (prislopintu tonu).</p> <p>T: <i>O kaip manote, kaip jūsų santykiai su tėvais paveikė jūsų santykį su autoritetais apskritai?</i></p> <p>L: <u>Savęs niekinimas.</u> Negaliu išreikšti jokių emocijų, vat pas mane ta problema ir yra. Pavyzdžiui, nu kaip ir sakiau, neleido pasipriešinti tėvui, reiškia išmokino</p>	<p>Tėvai nebuvo autoritetai</p> <p>Draugės tėvai irgi nebuvo autoritetai</p> <p>Tėvo baimė</p> <p>Tėvas nuolatos rėkdavo ir bardavosi</p> <p>Mama neapgynė nuo tėvo ir neleido apsiginti patiems</p> <p>Mama pati nepasipriešindavo tėvui</p> <p>Mama liepdavo tylėti, nieko nesakyti</p> <p>Išmoko tylėti ir dabar nemoka apsiginti</p> <p>Įvyko tam tikri pokyčiai, tačiau pasitikėjimo savimi nėra</p> <p>Savęs niekinimas</p> <p>Negebėjimas išreikšti emocijų</p>
--	--

<p>tylėti: „tylėk, nieko nesakyk, praeis”. Taip < > Tylėt išmokė < > Neapsigint, neturiu savo nuomonės, neleido išreikšt savo jausmų, nes jeigu kažkaip tai būdavo, kad nubaudžia ar ką, tai sakydavo, kad nēr čia ko žliumbti. Reiškia taip, verkti negalima, pykti negalima ir juoktis garsiai irgi negalima, nes tai irgi tėvui sukeldavo irgi <u>nežinau ką</u>, bet tiesiog, tai va.</p> <p>T: <i>Ir ar dabar jaučiate, kad tai atsikartoja?</i></p> <p>L: Tai aš pavyzdžiui, daug metų neverkiu, aš neišreiškiu pykčio ir aš nemoku žvengt, aš nesijuokiu. Aš galiu šypsotis, ar ten kažką, bet va kaip ten kiti taip nuoširdžiai išsižvengia ten kažkur, tai pas mane šito nėra.</p> <p>T: <i>O ar galėtumėte savoje aplinkoje kažkokių autoritetų įvardinti?</i></p> <p>L: [...] Va ten tai yra į ką pažiūrėti ir ko pasimokyti. Ir iš tėvų, iš senelių ir iš vaikų. Tiesiog toks santykis šeimoje. Tai vat aš kažkaip ir galvojau, man reikėjo ten pakliūt prieš kokius 20 m. Galbūt aš bučiau kažkaip tai kitaip tą gyvenimą mačius, nu įsivaizdavus, nes labai daug nesupratau, kas čia yra kad...Nu va pavyzdžiui, išmokau slėpti pyktį, nu išmokau, tiesiog jis ten taip toli, kad, nu va kitąsyk suerzina, nu ir nemalonu galbūt, bet aš jo negaliu išreikšti, todėl, kad nemoku arba galbūt tai bijočiau kažką tai įžeisti. Kažką nemalonaus pasakyt. Nu tiesiog man atrodytų, gal supyks gal ką. Tai ir patyliu.</p> <p>T: <i>Ar buvo tokių momentų, kaip jautėte, kad trūksta to autoriteto?</i></p> <p>L: Taip, nes esu nedrąsi, nu aišku galbūt dabar per daug metų ten daug kas pasikeitė, bet visada norėjau turēt šalia stipresnį žmogų. Kad galima būtų su kažkuo pasitart, pasikalbēt, tokį kaip ramstį gal, sakysim taip. Bet to kaip ir nebuvo. Dažniau buvau ramstis pati kažkam tai. Nors pati neturiu, kaip sakyt, to tvirto pagrindo po kojom, bet dažniau prie manęs prilipdavo tokie žmonės, kuriem patiem reikia kažkokios tai pagalbos, ar kažkokios tai paramos.</p> <p>T: <i>O ar pati save laikot autoritetu?</i></p> <p>L: Ne, nemanau, pas mane labai žema savivertė, tai tikrai negalėčiau laikyti.</p>	<p>Neleido pasipriešinti tėvui, todėl dabar nemoka apsiginti, neturi savo nuomonės</p> <p>Draudavo išreikšti jausmus ir emocijas, nes tai nepatikdavo tėvui, sukeldavo neaišku ką</p> <p>Daug metų neverkia, neišreiškia pykčio, nesijuokia Gali šypsotis, bet negeba nuoširdžiai juoktis</p> <p>Pažįstama šeima kaip autoriteto pavyzdys</p> <p>Išmokimas slėpti pyktį Negebėjimas išreikšti pykčio baimė įžeisti kitą</p> <p>Visada norėjo turėti stipresnį žmogų šalia Norėjo turėti į ką atsiremti Tvirto pagrindo po kojomis neturėjimas Kiti prašydavo pagalbos</p> <p>Nelaiko savęs autoritetu dėl žemos savivertės</p>
---	--

6 priedas. Tiesinės regresijos rezultatai

1 lentelė. *Depresijos prognostiniai veiksniai*

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis				
	Depresija				
	<i>Beta (B)</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²
1.savivertė/pasitikėjimas savimi	-1,47	0,007	8,528	0,007	0,227

7 priedas. Tiriamųjų grupių (pagal sociodemografinius kintamuosius) santykio su autoritetu ir depresiškumo vidurkių skirtumai

1 lentelė. *Vyresnio ir jaunesnio amžiaus santykio su autoritetu bei depresiškumo vidurkių skirtumai.*

	Jaunesni (n=12)	Vyresnio amžiaus (n=19)	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	M (SD)	M (SD)			
N	16,07 (4,36)	16,11 (3,47)	-0,24	29	0,602
M	16,30 (3,47)	15,66 (3,00)	0,549	29	0,633
K	19,30 (3,52)	20,44 (2,52)	-1,04	29	0,339
S	16,00 (4,74)	17,83 (3,61)	-1,22	29	0,388
D	14,23 (4,22)	16,66 (4,49)	-1,52	29	0,932
BDI	30,00(13,86)	23,94(11,77)	1,302	29	0,313

Pastaba. *M* – vidurkis, *SD* – standartiniai nuokrypiai, *N*- Nerimastingas/vengiantis santykis, *M*-Maištingas/priešiškas santykis, *K*-Konstruktyvus santykis, *S*-Savivertė/pastikėjimas savimi, *D*-dvasingumas, *BDI*- depresiškumas

2 lentelė. Vyrų ir moterų santykio su autoritetu bei depresiškumo vidurkių skirtumai.

	Vyrai (n=8)	moterys (n=23)	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	M (SD)	M (SD)			
N	16,62(1,92)	15,91(4,29)	0,45	29	0,54
M	15,50(4,20)	16,08(2,82)	-0,44	29	0,92
K	18,25(3,10)	20,56(2,76)	-1,98	29	0,935
S	16,87(4,12)	17,13(4,25)	-1,47	29	0,380
D	15,25(5,33)	15,78(4,27)	-1,28	29	0,765
BDI	32,87 (12,05)	24,00(12,42)	1,75	29	0,976

Pastaba. *M* – vidurkis, *SD* – standartiniai nuokrypiai, *N*- Nerimastingas/vengiantis santykis, *M*-Maištingas/priešiškas santykis, *K*-Konstruktyvus santykis, *S*-Savivertė/pastikėjimas savimi, *D*-dvasingumas, *BDI*- depresiškumas

3 lentelė. Santykio su autoritetu ir depresiškumo vidurkių skirtumai tarp įgyto išsilavinimo lygio.

	Profesinis arba vidurinis (n=15)	Universitetinis (n=16)	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	M (SD)	M (SD)			
N	16.26 (4,58)	15.93 (3,04)	0,237	29	0,910
M	15.60 (3,39)	16.25 (3,02)	-0,564	29	0,689
S	16.46 (4,53)	17.62 (3,82)	-0,770	29	0,972
K	18,33 (3,01)	21,50 (2,03)	-3,448	29	0,134
D	14.20 (4,45)	17.00 (4,19)	-1,801	29	0,870
BDI	30.53 (12,66)	22.31 (11,85)	1,867	29	0,897

Pastaba. *M* – vidurkis, *SD* – standartiniai nuokrypiai, *N*- Nerimastingas/vengiantis santykis, *M*-Maištingas/priešiškas santykis, *K*-Konstruktyvus santykis, *S*-Savivertė/pastikėjimas savimi, *D*-dvasingumas, *BDI*- depresiškumas

4 lentelė. Santykio su autoritetu ir depresiškumo vidurkių skirtumai tarp vedusių/ištekėjusių ir vienišų asmenų.

	Vedę/ištekėję (n=16)	Vieniši (n=15)	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	M (SD)	M (SD)			
N	15.75 (3,89)	16.46 (3,81)	-5,170	29	0,871
M	16.12 (3,42)	15.73 (2,98)	0,338	29	0,414
K	20.37 (2,39)	19,53 (3,54)	0,780	29	0,146
S	17.81 (3,48)	16.26 (4,75)	1,037	29	0,382
D	15.93 (4,18)	15.33 (4,90)	0,369	29	0,291
BDI	24.56 (11,75)	28.13 (13,90)	-0,774	29	0,533

Pastaba. *M* – vidurkis, *SD* – standartiniai nuokrypiai, *N*- Nerimastingas/vengiantis santykis, *M*-Maištingas/priešiškas santykis, *K*-Konstruktyvus santykis, *S*-Savivertė/pastikėjimas savimi, *D*-dvasingumas, *BDI*- depresiškumas.

5 lentelė. Santykio su autoritetu ir depresiškumo vidurkių skirtumai tarp turinčių ir neturinčių vaikų.

	Turintys vaikų (n=16)	Neturintys vaikų (n=15)	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	M (SD)	M (SD)			
N	15.46 (3,44)	16.68 (4,14)	- 0,889	29	0,363
M	15.00 (3,29)	16.81 (2,88)	-1,633	29	0,761
S	17.06 (3,75)	17.06 (4,62)	0,003	29	0,524
K	19,73 (2,31)	20,18 (3,56)	-0,418	29	0,054
D	17.00 (3,02)	16.37 (5,30)	1,678	29	0,321
BDI	25.06 (9,08)	26.43 (15,66)	-0,511	29	0,224

Pastaba. *M* – vidurkis, *SD* – standartiniai nuokrypiai, *N*- Nerimastingas/vengiantis santykis, *M*-Maištingas/priešiškas santykis, *K*-Konstruktyvus santykis, *S*-Savivertė/pastikėjimas savimi, *D*-dvasingumas, *BDI*- depresiškumas

6 lentelė. Santykio su autoritetu ir depresiškumo vidurkių skirtumai tarp dirbančių arba studijuojančių ir nedirbančių asmenų.

	Dirba arba studijuoja (n=16) M (SD)	Nedirbantys (n=15) M (SD)	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
N	15.55 (3,64)	17.09 (4,06)	-1,081	29	0,616
M	15.70 (3,18)	16.36 (3,26)	-0,551	29	0,886
S	18.20 (3,75)	15.00 (4,21)	2,176	29	0,869
K	20,07 (2,40)	18,63 (3,55)	1,924	29	0,113
D	16.01 (4,19)	14.81 (5,07)	0,756	29	0,518
BDI	23.55 (12,39)	31.27 (12,39)	-1,660	29	0,861

Pastaba. *M* – vidurkis, *SD* – standartiniai nuokrypiai, *N*- Nerimastingas/vengiantis santykis, *M*- Maištingas/priešiškas santykis, *K*-Konstruktyvus santykis, *S*-Savivertė/pastikėjimas savimi, *D*-dvasingumas, *BDI*- depresiškumas